

♦ Věra Bílá. Ilustrácia: Šarlota Bottová

Osobnosti

Obálku tretieho čísla novín pripravila výtvarníčka Šarlota Bottová. V kresbe znázorňuje významnú rómsku osobnosť, speváčku Věru Bílou, ktorá tento rok zomrela. Pre rómsku hudbu znamenala veľa, rovnako ako pre rómsky jazyk. Keď si dnes vypočujem rôzne rómske kapely, priznám sa, častokrát nerozumiem tomu, o čom spievajú.

Texty sú často skomolené, rómsky jazyk v piesňach nezrozumiteľný. Piesne Věry Bílej majú hlavu a päť. Ale hlavne, jazykovo sú čisté. Aj preto na ňu v tomto čísle spomíname. Opýtali sme sa našich čitateľov, čo pre nich Věra znamenala.

Osobnosťami sú aj mentori, ktorých v tomto čísle predstavujeme. No nielen oni,

ale všetci, čo svoj voľný čas venujú rómskym deťom, ktoré to potrebujú. Nadácia Rómsky vzdelávací fond Slovensko, ktorá realizuje projekt mentorov v troch krajoch nás oslovila, aby sme sa na ich aktivity prišli pozrieť. Boli sme v Lučenci a v Prešove, kde mali mentori pracovné stretnutie. Niektorých z nich sme vyspovedali. Ich úlohou je

venovať sa žiakom v posledných ročníkoch základných škôl, aby sa dostali na stredné školy a tie úspešne zvládli. Tak im v ich práci držíme prsty.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo Lil*

Finálové nominácie 11. ročníka Roma Spirit 2019

Kategória MIMOVLÁDNA ORGANIZÁCIA

Metamorfozis o. z., Bratislava

Nominácia za realizáciu multimediálnych divadelných inscenácií, ktoré šíria protidrogovú prevenciu, propagujú zmysluplnú pomoc druhým a motivujú mládež k sociálnemu cíteniu a k empatii.

Slovenská únia nohejbalu, Košice

Nominácia za realizáciu nohejbalového krúžku, systematickú športovú prípravu rómskych detí z Keceroviec a úspešné zaradenie najtalentovanejších hráčov a hráčok do reprezentačných družstiev Slovenska.

SPOLU – Slovensko, Žiar nad Hronom

Nominácia za systematické úsilie posilniť a podporiť ženy z rómskych osád, agentiek rovnosti, a za aktívne presadzovanie rodovej rovnosti a podporu komunitného rozvoja zvnútra.

Kategória MÉDIÁ

Marie Balážová Melníková, Spišská Nová Ves

Nominácia za dlhodobú vyváženú novinársku a redaktorskú prácu založenú na sprostredkovaní objektívnych a nestranných informácií z rómskych komunít bez predsudkov a stigmatizácie.

Martina Beshirová, Rožňava

Nominovaná za dlhodobú objektívnu prácu regionálnej novinárky, ktorá sa zameriava hlavne na tému vzdelávania rómskych detí a za prínos k informovanosti majoritnej spoločnosti.

Jana Čavojská, Malinovo

Nominácia za dlhoročnú činorodú prácu reportérky a fotografky, ktorej reportáže prinášajú príbehy inšpiratívnych ľudí, ktorých život a vnútorná sila majú moc priblížiť vzdialené svety a budovať porozumenie.

Kategória OBEC&MESTO

Obec Varhaňovce

Nominácia za systematické zlepšovanie životnej úrovne v obci, atmosféru vzájomnej tolerancie, podporu vzdelávania detí a aktívnu pomoc a spoluprácu pri zamestnávaní miestnych rómskych obyvateľov.

Mesto Dobšiná

Nominácia za efektívnu činnosť pri odstraňovaní segregácie a začleňovaní marginalizovaných komunít prostredníctvom aktivít v oblasti podpory bývania, zamestnanosti a školstva.

Mesto Jelšava

Nominácia za systematický prístup a efektívnu podporu pri spolunažívaní obyvateľstva, zapájanie rómskeho obyvateľstva do kultúrnych podujatí a aktívne vytváranie pracovných príležitostí.

Kategória SPOLOČNOSŤ&ZAMESTNÁVATEĽ

KOSIT a. s., Košice

Nominácia za nadštandardnú starostlivosť a podporu zamestnancov, firemnú politiku zamestnávania bez predsudkov a za verejnú náborovú kampaň Zamestnanie pre každého. Bez predsudkov.

Amazon Fulfillment Slovakia s. r. o., Sereď

Nominácia za realizáciu antidiskriminačnej firemnej politiky a dodržiavanie pravidiel pri zamestnávaní *str. 3 >>>*

Odovzdali ocenenia Roma Spirit 2019

Ocenenie Roma Spirit 2019, plné inšpiratívnych príbehov, ľudskosti, solidarity a spolupráce, pozná víťazov. Sedem laureátov 11. ročníka si prevzalo ocenenie z rúk členov Medzinárodnej odbornej poroty a Poroty Čin roka, ktorí o víťazoch rozhodli len pár hodín pred začiatkom galavečera. Ocenenie Roma Spirit 2019 získali spomedzi 21 finalistov mimovládna organizácia SPOLU – Slovensko, reportérka Marie Balážová Melníková, obec Dobšiná, spoločnosť KOSIT a. s. Košice, Pavol Czeranko a Štátna vedecká knižnica v Prešove.

Do kresla porotcov Roma Spirit zasadli Joachim Bleicker (velvyslanec Spolkovej republiky Nemecko v SR), Basharat Tahir Quraishi (generálny tajomník EMISCO), Barbara Illková (generálna riaditeľka Sekcie medzinárodnoprávnej, konzulárnej a krízového manažmentu MZVEZ SR), Isabela Mihache (referentka ENAR), Dan Pavel Doghi (hlavný radca Úradu OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva) a Irina Spataru (členka správnej rady Romano Centro).

Finalistov ocenenia vybrala na základe hodnotenia štrnásčlenná komisia Prípravného výboru Roma Spirit zo všetkých 176 právoplatne prijatých nominácií. „Každým rokom je výber finalistov vďaka kvalite a sile prijatých nominácií náročnejší,“ vyhlásila Magdaléna Rothová, riaditeľka ACEC a producentka Roma Spirit. „Ďakujeme všetkým, ktorí si našli čas a zaslali prihlášky. Vďaka nim máme 11. ročník Roma Spirit plný silných a originálnych kandidátov na ocenenie,“ dodala.

Osobitné postavenie spomedzi siedmich kategórií Roma Spirit má kategória Čin roka. „Ocenenie Čin roka je špeciálne ocenenie za výnimočný čin. Vyzdvihuje ľudskosť. Roma Spirit je o búraní predsudkov, a práve tohtoročný víťaz

v kategórii Čin roka spĺňa nastavené kritériá. Je aktuálny a kontaktný s priamym dopadom na viacerých miestach na Slovensku. Víťaz kategórie Čin roka zlomil akékoľvek predsudky,“ vyhlásila Oli Džupinková, členka Prípravného výboru Roma Spirit a predsedkyňa Poroty Čin roka. „V porote sme sa zhodli, že ide o druh angažovanosti, na ktorý nie sme v našej spoločnosti zvyknutí a ide o netradičné spojenie,“ dodala krátko pred oznámením laureáta.

Ocenenie Čin roka získali RozpoR a Batucada Bomba za svoje Radikálne ľudské turné po rómskych osadách, ktorým chceli poukázať na problém nacionalizmu a rasizmu a nedostatočné riešenie týchto problémov. Ocenenia sa vzdali v prospech Milana „Igora“ Hudáka a ďalších obetí policajnej razie v Moldave nad Bodvou, ktorí teraz čelia obvineniu z krivej výpovede, za čo získali ďalšie ocenenie od plnej sály Divadla Aréna, ktoré ich ocenilo potleskom v stoj.

Čin roka vyberala Porota Čin roka v zložení Oli Džupinková (Rádio Expres), Patrik Branda (podnikateľ, finalista Roma Spirit 2017), Emília Rigová (multimediálna umelkyňa, laureátka Roma Spirit 2018), Lýdia Šuchová (OZ Equity, zástupkyňa laureáta Roma Spirit 2015), Ján Hero (poradca štátneho tajomníka, MŠVVaŠ SR, laureát ocenenia Roma Spirit 2012).

„Roma Spirit 2019 bol plný silných a inšpiratívnych príbehov ľudí, ktorí síce pochádzajú z rôznych častí Slovenska, rôznych pomerov, sú rôznych národností, no spája ich jedno – šíria odkaz, že proti predsudkom a stereotypom v spoločnosti sa oplatí bojovať. Touto cestou ešte raz blahoželám nielen laureátom, ale aj všetkým nominovaným,“ dodal Ábel Ravasz, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

(red,TS)

Keby som mala mentora, možno dosiahnem viac

Gyongyi Trifontiová prichádza do kontaktu s deťmi ako sociálna pracovníčka Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Rimavskej Sobote. Pracuje na oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. V projekte Nadácie Rómsky vzdelávací fond Slovensko mentoruje tri deti v Jesenskom.

Prečo ste zobrali úlohu mentorky detí?

Baví ma spolupracovať s deťmi a motivovať ich. Môžem ich viesť k tomu, aby niečo docielili, aby mali sebavedomie, aby dosiahli niečo užitočné pre svoju komunitu, ale aj pre seba. Vedeli sa adaptovať, prispôbiť majorite, ostatným ľuďom. Napríklad pracujúcim a vzdelaným ľuďom, teda takým, čo naozaj chcú niečo dokázať. K mentorstvu ma priviedlo aj to, že ja som mentora nemala. Keď by som ho mala, možno dosiahnem oveľa viac. Aj keď mám vysokoškolské vzdelanie, idem ďalej – chcela by som si ešte urobiť doktorát.

Cítim to tak, že robiť mentorku je moja povinnosť. Aj kvôli tomu, že je veľa detí, ktoré to potrebujú, hlavne v našom okrese s najnižšou zamestnanosťou. Tí ľudia žijú z dávok, nemôžu si dovoliť dávať deťom peniaze

na autobus, stravné. To je to, čo rodičom bráni, aby ich deti študovali ďalej na stredných alebo vysokých školách. Práve preto potrebujú moju pomoc, lebo ja už mám nejaké informácie a rozhľad v tom, čo môžu získať, ak chcú. V prvom rade musia chcieť.

Kto viedol k vzdelaniu vás?

V prvom rade rodičia. Moja mama má strednú školu, je vyučená, ale ona bola rodinne založená. Z jej strany som nedostala až takú motiváciu, nehnala ma až tak veľmi. Z otcovej strany to bolo iné, jemu môžem ďakovať. Myslím si, že on bol taký môj mentor a viedol ma, aby som niečo dokázala a aby boli na mňa rodičia pyšní. A aj sú a ja som pyšná na nich. Mala som šťastie, že som spoznala na školeniach v našom okrese ľudí, ktorí boli na takej úrovni ako ja. Boli to väčšinou kamaráti rómskeho pôvodu. Dozvedela som sa o štipendijných programoch, ktoré som využila na strednej a vysokej škole.

Ako vyzerá mentoring v praxi?

Spolupráca s rodičmi bola zo začiatku dosť komplikovaná. Rodičia fungovali takým spôsobom, že keď deti skončili povin-

◆ Gyongyi Trifontiová. Foto: Tomáš Sivák

nú školskú dochádzku, povedali im, že budú mať rolu rodiča a budú sa starať o svojich súrodencov a domácnosť. To bola úloha dievčat. Chlapci zase mali za úlohu nájsť si ženu a oženiť sa. Toto bol ten najväčší problém u rodičov, s ktorým som musela bojovať. Snažila som sa ich motivovať, že ich dcéra, syn majú pred sebou život a majú na viac. Tie deti boli až tak demotivované, že sme potrebovali čas na to, aby sa mi otvorili a zdôverili sa s vecami, ktoré naozaj

nemali s kým komunikovať. Nechceli ísť ďalej, nemali záujem o učenie, vždy si našli iné záujmy. Nevedeli, čo je sadnúť si za stôl, otvoriť knihu a čítať alebo sa pripraviť na niečo. Potrebovala som veľa času, kým som ich presvedčila, že naozaj majú aj iné možnosti a mohli by byť šťastné aj iným spôsobom.

Podarilo sa mi to. Časom sa otvorili, zdôverili sa mi a máme priateľský vzťah, zároveň majú aj rešpekt. Tie deti naozaj potre-

Súd po tretíkrát oslobodil policajtov obžalovaných z týrania rómskych chlapcov

Okresný súd Košice II na pojednávaní 4. decembra 2019 znova oslobodil policajtov obžalovaných z týrania rómskych chlapcov na policajnej stanici v Košiciach, ktorého sa mali dopustiť v marci 2009. Ani ďalším dokazovaním podľa nebo jednoznane preukázané, že sa skutok stal tak, ako je uvedené v obžalobe.

„V marci roku 2009 niekoľko policajtov zadržalo šiestich rómskych chlapcov vo veku 11-17 rokov a predviedlo ich na policajnú stanicu OO PZ Košice – Juh. Tam ich mali nútiť vyzliecť sa donaha, fackovať a plniť ďalšie šikanujúce príkazy, zasahujúce do ich ľudskej dôstojnosti. Mali im taktiež hroziť nabitou zbraňou a huckať na nich psov. Časť uvedeného konania bola nahrávaná na mobilný telefón a zostrihaná nahrávka bola následne zverejnená na internete. V prípade bolo v lete roku 2009 začaté trestné stíhanie zo strany Sekcie kontroly a in-

špekčnej služby MV SR. Na základe výsledkov vyšetrovania na jar 2010 prokurátor generálnej prokuratúry podal obžalobu na desiatich policajtov, okrem iného aj pre trestný čin zneužitia právomoci verejného činiteľa s osobitným rasovým motívom,“ uvádza sa v tlačovej správe Poradne pre občianske a ľudské práva.

Okresný súd o prípade rozhodoval po tretíkrát. Policajtov obžalovaných z násilia voči rómskym chlapcom, ktorého sa mali dopustiť v marci 2009, oslobodil už v roku 2015 a 2017. Odvolací súd však obe jeho rozhodnutia na základe podaných odvolaní prokurátora následne zrušil. Poukázal pritom opakovane na závažné nedostatky pri prejednávaní prípadu a konštatoval, že pre objasnenie nejasností a neúplnosť skutkových zistení, je potrebné vykonať ďalšie dôkazy. Zároveň okresnému súdu prikázal vykonať aj dôkaz prehratím obrazovo-zvukového záznamu zachytávajúceho časť inci-

dentu, ktorý je obžalovaným policajtom kladený za vinu.

Na hlavnom pojednávaní 4. decembra okresný súd prehral uvedenú nahrávku. Napriek tomu však obžalovaných aj po tretíkrát oslobodil, pričom konštatoval, že ani doplneným dokazovaním nebolo jednoznačne preukázané, že skutok sa stal tak, ako je uvedené v obžalobe. Súd opäť poukázal aj na údajné rozpory vo výpovediach poškodených rómskych chlapcov, ktoré podľa jeho názoru ani doplnené dokazovanie neodstránilo.

„Dnešné rozhodnutie súdu považujem za nespravodlivé. Podľa môjho názoru boli v konaní vykonané dôkazy, ktoré vo vzájomnej súvislosti postačovali na odsúdenie obžalovaných. Je paradoxné, že verejnosť na vlastné oči vidí násilie, ktorému boli vystavení poškodení počas ich zadržania na policajnej stanici, zachytené na obrazovo-zvukovej nahrávke. Avšak už skoro desať rokov nie sú zodpovedné štátne inštitúcie vrátane súdov schopné páchatelov odsúdiť za toto v demokratickej spoločnosti neprípustné konanie,“ uviedla právna zástupkyňa poškodených Vanda Durbáková, ktorá spolupracuje s Poradňou pre občianske a ľudské práva.

Rozhodnutie Okresného súdu Košice II nie je právoplatné. Prokurátor sa vyjadril, že proti nemu podá odvolanie. (red,TS)

bujú niekoho, kto ich vedie k tým správnym veciam. Všetky deti majú talent na niečo, len ho treba nájsť. Ak sa im niekto venuje, tak to má význam. Mentoring zoberie veľa energie, ale oplatí sa.

Preberáte so svojimi zverencami aj vlastný životný príbeh?

Áno, samozrejme. Teraz sme už v takom štádiu, že chcú napredovať, už sa snažia učiť. Ideme na to pomaličky. Som typ človeka, ktorý sa nezdôveruje hneď. Ja som tiež potrebovala svoj čas, kým som sa svojim mentorovaným žiakom otvorila, taktiež aj ich rodičom. Môžem povedať, že ma teraz berú ako vzor.

Cítite sa byť iná ako deti, ktoré mentorujete?

Necítim, máme niečo spoločné a viem sa vcítiť do ich kože. V ich rodinách je to iné v tom, že týmto deťom nedávajú nádej obaja rodičia. Viem, čo prežívajú a aké je to pre nich ťažké, pretože aj ja som bola dieťa, aj ja som chodila do školy. Aj keď sa o tom nehovorí, tie deti čím ďalej tým viac pociťujú diskrimináciu. Viem, že v školách to takto funguje. Ak je dieťa chudobnejšie a nemôže si dovoliť obliekať sa v modernejších veciach alebo si nemôže dovoliť taký obed, ako druhé deti, je to cítiť. Už aj

kvôli farbe pleti. Keď som chodila na strednú školu, mala som také pocity, že som bola utláčaná inými žiakmi a učiteľmi. A dnes to tie deti pociťujú stále viac. Už len kvôli tomu, že v školách sú špeciálne triedy, a tie deti oddeľujú namiesto toho, aby ich dávali spolu a vytvorili takú atmosféru, aby mohli fungovať bez ohľadu na to, akú má kto farbu pleti, ako sa oblieka alebo či má jablko na olovrant. Deti sú naučené od rodičov, ale aj učiteľov, že ak niekto nemá to, čo oni, nekamarátia sa s ním. Takisto som to pociťovala aj ja, lenže ja som to nevzdala. Mojm hlavným cieľom je, aby si deti uvedomili, že majú na to, ísť ďalej. Budem sa snažiť, aby som im naďalej pomáhala a viedla ich k tomu.

Čo by mali ostatné deti urobiť, aby boli úspešné?

Moja rada je, aby sa nevzdali. Musia si vytýčiť tie najťažšie ciele a ísť za nimi. Nesmú mať myšlienky, že to nedajú, nedokážu. Musia si veriť. Keď nemajú oporu v rodinnom prostredí, tak nech ju nájdu medzi kamarátmi. Nech si nájdu človeka, ktorý im pomôže napredovať a ktorý im pomôže zvýšiť sebavedomie. Oplatí sa to, lebo potom získajú dobrý pocit, že áno, dokázala som to. Takto viem aj ostatných z našej komunity.

v oblasti rodovej rovnosti, ľudských práv a akceptáciu odlišnosti nielen vo svete, ale aj na Slovensku.

Evanjelická spojená škola, Martin

Nominácia za sociálny projekt Black&White, ktorý zapája školu, žiakov, rodičov a rómsku komunitu do spoločných aktivít, ktoré učia deti spolupráci, vzájomnej pomoci a životu bez predsudkov.

Kategória OSOBNOSŤ

Erika Kušická, Veľký Krtíš

Nominácia za dlhoročnú intenzívnu prácu, prejavenu odbornosť, ľudskosť a odhodlanosť pri riešení sociálnej situácie, podpore vzdelávania a pri zlepšovaní životných podmienok Rómov.

Pavol Czeranko, Moldava nad Bodvou

Nominácia za celoživotný prístup, policajnú prácu a úspešnú činnosť v športovej kynológii a odhodlanie prekonať predsudky a obnoviť v rómskej komunite dôveru voči práci policajtov.

Marek Mach, Senica

Nominácia za realizáciu projektu Mladí proti fašizmu, ktorý nenásilnou formou podporuje rozvoj otvoreného myslenia a prispieva k väčšej tolerancii voči menšinám medzi mladou generáciou.

Kategória KULTÚRA

Štátna vedecká knižnica v Prešove

Nominácia za aktivity Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry, ktoré dokumentujú a prezentujú rómske kultúrne dedičstvo v oblasti hudby, literatúry, výtvarného umenia a orálnej histórie.

Lomnické čháve, Veľká Lomnica

Nominácia hudobnej kapely za autentickú a živelnú hudobnú produkciu a prezentáciu rómskej kultúry, prostredníctvom ktorej šíria zážitky a nadšenie na celoslovenskej úrovni.

Miroslav Rác, Levice

Nominácia za klavírnú interpretačnú činnosť a skladateľskú tvorbu, osobitne za zloženie klavírneho cyklu skladieb pre obeť rómskeho holokaustu a realizáciu edukačných koncertov.

Kategória ČIN ROKA

Staviarskí, Prešov

Nominácia za romantickú komédiu Loli Paradička, ktorá prezentuje autentický obraz života a medziľudských vzťahov na východe Slovenska plný predsudkov, segregácie, citov, trpkosti a nádeje.

RozpoR a Batucada Bomba, Bratislava

Nominácia za sériu koncertov Radikálne ľudské turné v rómskych osadách, ktoré poukázali na chudobu v najnižších sociálnych vrstvách a s tým súvisiace predsudky, rasizmus a nacionalizmus.

Dodo Klimko&Wuačkowec ft. Šobov Kids, Banská Štiavnica

Nominácia za skladbu a videoklip Čavore, ktoré vznikli počas hudobných workshopov Je to v nás. Skladba vypovedá o pocitoch minority aj hlboko zakorenenom stereotypu v spoločnosti.

Zdroj: romaspirit.sk

Chápu, že sa musia vzdelávať

Anne Ištoková pochádza z Levoče. Pracuje v rodinnom podniku, ktorý sa venuje obchodu. Pre mentoring sa rozhodla hlavne z toho dôvodu, aby podporila rómske deti vo vzdelávaní.

„Svojimi názormi chcem ovplyvniť aj ich život a ukázať im, že všetko sa dá, len treba chcieť. Mentorujem deti z Levoče a vybrala som si deti z osady Levočské Lúky vo veku štrnásť a pätnásť rokov. Pomáham im s učením, s problémami, ktoré majú v rodine. Snažím sa ovplyvniť rodinu, aby podporila dieťa k vzdelávaniu. Snažím sa vysvetliť deťom, aké je dobré učiť sa a prečo je to dôležité. Ukázať im, že vďaka učeniu sa budú rozvíjať a získajú vzdelanie. Tým môžu pomôcť sebe aj svojej rodine.

Na začiatku, keď sme sa zoznámili a začala som s deťmi pracovať, boli pozadu. Mali vynechané učivo hlavne z prvého stupňa, neovládali ho. Mojm cieľom bolo za polrok dobehnúť zameškané učivo. Pre nás je zatiaľ víťazstvom hlavne to, aby sme prešli z jedného ročníka do druhého. Úspechom je to, že sme nadobudli vedomosti, ktoré boli zameškané. Deti chápu, že sa musia vzdelávať, že im to pomáha a majú chuť učiť sa, chodia pravidelne do školy. Moje stretnutia s nimi prebiehajú tak, že sa rozprávame ako bolo v škole, aké problémy mali, s čím by som im mala okamžite pomôcť a čo má čas. Následne mi žiačky povedia, čo ich trápi, aké majú výsledky v škole a začneme sa venovať učivu, s ktorým majú problém. Čo sa týka rodičov, tí ešte nepochopili, aké je dôležité, aby sa deti vzdelávali, aby mali nejaké skúsenosti. Na druhej strane majú radosť, že nechodia po vonku, po večeroch a že sa zlepšili v správaní. Škola to vníma asi tak, že sa im zlepšila dochádzka a žiak je na hodine sústredený.

Som presvedčená, že mentoring je pre deti dôležitý hlavne z toho dôvodu, že rómska žena a rómsky chlap so vzdelaním im môžu ukázať, že sa dá lepšie žiť, ako to videli u svojich rodičov. Moji žiaci by mali mať nejaké remeslo. Je potrebné ich postupne motivovať k tomu, aby mali aj maturitu. Možno by chceli ísť aj na nejakú vysokú školu. Dve dievčatá veľmi pekne pracujú s vlasmi, preto ich motivujem k tomu, aby z nich boli kaderničky, pravdaže s maturitou. Chlapca vidím skôr v neakej učňovskej škole zameranej na stolárstvo, pretože je šikovný v mužských prácach.“

B. Botošová: Chcem tvoriť hudbu, ktorá bude prenikať priamo do srdca

Každá kultúra potrebuje svoje výrazné osobnosti, ktoré ju na jednej strane úspešne reprezentujú a zároveň ju aj tvoria a ovplyvňujú. Jednou z takýchto osobností našej kultúry je určite Barbora Botošová. Mladá umelkyňa nezapadá do žiadneho kultúrneho stereotypu a úspešne búra predsudky, a to rovnako rodové aj etnické. Talent mala po kom zdediť, jej dedo Ján Berky – Mrenica bol skvostom slovenského folklóru, hudobné gény zdedila aj po otcovi Eugenoví. Prirovnávajú ju k legendárnej Cinka Panne, ale jej hudobný žáner je oveľa širší a zahŕňa viac hudobných štýlov. Jej debutový album *Colors of my soul* je niečím, čo na slovenskej scéne doteraz chýbalo. Pozorní poslucháči v ňom okrem rómskej hudby nájdu aj mnoho iných štýlov, ktoré nemožno zviazať konvenciami, či ich nebodaj škatulkovať. Tento album má široký hudobný záber, ktorý prekračuje etnické a národnostné hranice, aj preto je Barbora Botošová jednou z najvýraznejších osobností world music na Slovensku. O jej detstve, pohľade na život a spoločnosť som sa s ňou porozprával v nasledujúcom rozhovore.

Aké bolo detstvo v rodine veľkých osobností slovenského folklóru?

Mala som pekné detstvo. Pri každej oslave a rodinnej udalosti zobrali všetci hudobníci do rúk nástroje. Hralo sa, spievalo, tancovalo, všade bolo veľa jedla. Hrali sa rôzne pesničky, naše rómske, ale čo je možno nezvyklé v rómskych rodinách, u nás sa hral aj slovenský folklór. Je to niečo, čo je typické pre oblasť podpolianskych rómskych hudobníkov, že boli a dodnes sú skutočne veľmi silno spätí s regionálnym folklórom. Mňa najviac bavilo, keď som sa mohla k hudobníkom pripojiť a imitovať ich hru. Najmä dedka. Vyrastala som s bratom, ktorý je o päť rokov starší a so sesternicou o rok a pol mladšou, čiže sme boli super partia už od malička.

Bolo vôbec možné, aby si sa nevenovala hudbe? Odkedy si skutočne vedela, že svoj život zasvätiš hudbe?

Možné by to bolo. V dnešnej dobe už nie je pravidlom, že mladá generácia nasleduje vzory svojich predkov. Moderné technológie pohltili svet, a teda mladá generácia inklinuje aj k rôznym rôznym moderným odvetviám. U mňa to bolo však jednoznačné. Sama osebe som veľmi citlivá bytosť. Umenie a hudba tvoria môj vnútorný svet. Začala som to pociťovať silnejšie niekedy v jedenástich rokoch, keď som bola prvýkrát s dedkom na koncerte klasickej hudby, kde hral taliansky huslista Čajkovského husľový koncert. Vtedy som skutočne pocítila, že hudba má schopnosť dotknúť sa ľudskej duše. Ja som ten dotyk pocítila a začala som sa od toho momentu zaujímať o hudbu a venovať sa jej oveľa intenzívnejšie, hlbšie a húževnatejšie.

Hudobné gény si dostala do vienka po dedovi aj po otcovi. Mnohí si možno pomyslia, že si to mala ľahké s takým talentom. Ako to teda bolo, darilo sa ti všetko ľahko?

Každá minca má dve strany. Ja som veľmi šťastná, že mi dal pán boh taký dar, narodiť sa mojím rodičom. Mala som zázemie, vzory, inšpirácie. Na druhej strane boli od začiatku na mňa kladené vysoké nároky. Rodičia aj dedko ma od začiatku viedli ku klasickej hudbe. Celé obdobie konzervatória som sa nevenovala inému štýlu hudby, iba klasike, ktorú som neskutočne milovala. Už vtedy som vedela, že slovenský folklór nikdy nezahrám tak autenticky, ako môj dedko alebo Rinaldo Oláh. Taktiež nikdy nezahrám maďarskú hud-

bu tak, ako hudobník z Maďarska, ktorý tým žije od malička. Počas štúdiá na konzervatóriu som cvičila päť až sedem hodín denne. Prakticky som len cvičila, učila sa, jedla a spala. V období, keď som začala študovať VŠMU sa moje hudobné obzory rozrastali a začala som veľmi intenzívne vnímať world music štýl, hudbu rôznych národov, jazz, etnojazz. Postupne som si tvorila svoj vlastný štýl, ktorý samozrejme vychádzal z inšpirácií, ktoré ma obklopovali.

Ktorý moment bol podľa teba najdôležitejší?

To sa veľmi ťažko posudzuje. Každý jeden krok je dôležitý a nadväzuje na ten predchádzajúci. Každý moment, keď vy-

Barbora Botošová: Kamav te kerel e muzika, savi pes chudela dži andro jilo

Sako kulturake kampil zorale manušen, save la pre jekh sera šukares reprezentinen, u sajekh la keren u opre forminen. Jekh maškar o bare manušňa andre amari kultura hiňi e Barbora Botošová. E terňi lavutarka na perel andro řisavo kulturno stereotipos u zoraes phagerel savore džungale dikhipena vaj pre džuvlende, vaj pro etnikum. Sas la pal kaste te chudel o talentos, lakro papus Ján Berkys-Mrenica sas o dijamantos andro slovatiĥo folklor, o geni pro bašaviben chudlas the le dadeštar Eugenostar. Phenen, hoj hiňi sar e legendarno Cinka Panna, no lakro bašaviben učarel buter žanra u buter bašavibnaskre štili. Lakro debutovo albumos *Colors of My Soul* hino vareso, so dži akana pre slovatiĥo na sas. O manuša, so les šunena, pre leste bi o romano bašaviben arakhena the but štili, save našti te phandel le konvencijenca, vaj len varekaj te thovel andro gono. Kada albumos učarel buchlo bašavibnaskro spektrum, savo džal prekal o etnicka vaj nacijonalna phandlipena, the vaš oda e Barbora Botošová hiňi jekh maškar o nekh bareder manušňa andre lumakri muzika pre Slovatiĥo. Pal o lakre čhavorikane berša, pal oda, sar dikhel o dživipen u o kheraňiben laha vakerdom u adaj hino amaro vakeriben.

Sar oda sas, te barol andre famelija, kaj sas o bare manuša andal o slovatiĥo folkloris?

Sas man šukar čhavoripen. Paš sako jekh kidi-pen andre famelija savore lavutara chudle te bašavel vel pro lengre instrumenta. Bašavelas pes, ġilavelas, khelelas, sakovar sas pherdo chaben. Baša-

venas but ġila, amare romane, no so pes šaj na dikhel but andro romane fameliji, ke amende pes bašavelas the o romano folklor. Oda hino vareso, so hin tipicko vaš o romane lavutara andal o Podpolanie, hoj sas u dži akana šunen zoraes pal o regijonalno folklor. Nekh buter kamavas, kana šaj gelom ki o lavutara u keravas e imitacija, hoj the me bašavav. Oda, so kerelas o papus. Baruvavas le phraleha, savo hino pandž berša phureder u le kuskra čhaha, savi hiňi jekh the jepaš berš terneider, samas jekh super partija, imar ciknorestar.

Šaj sas the oda, hoj na kerehas o bašaviben? Kanastar imar čačes džanal, hoj tiro dživipen ela o bašaviben?

The oda šaj elas. Akana imar nane o principos, hoj e terňi generacija kerel oda, so kerde o purane. Moderna tehnologiji chale o svetos, u e terňi generacija džal pal o but moderna droma. Ke mande oda sas žužo. Me korkori som but senzitivno manušňi. O džaňiben the o bašaviben ačhaven miri andruňi luma. Oda buter šunavas kana man sas dešujekh berša, kana somas jekhtovar le papuha pro koncertos klasicĥo bašaviben kaj bašavelas o talijaňiko lavutaris o lavutakro koncertos khatar o Čajkovskij. Jekhvarestar čačes šundom, hoj o bašaviben, e muzika šaj čalavel e manušikaňi vodi. Me oda čalavipen šundom u ole momentostar buter chudlom te džal pal e muzika u te kerel oleha buter, zoraleder.

O muzikalna geni chudlal le papustar the le dadeštar. But džene šaj gondolinen, hoj oda tuke

džalas lokhes, ajse talentoha. Sar oda sas, džalas tuke savoro lokhes?

Hin duj seri pro sako churdo. Me som but bachtali, hoj mange o Deloro diñas ajso vareso, hoj uliľom mira dake the dadeske. Sas man e famelija, o modelos, o inšpiraciji. Pre aver sera jekhto uštarestar mandar o manuša čačes but užarenas. E daj, o dad, the o papus, man liďžanas ki e klasicĥo muzika. Prekal savore berša pro konzervatorijum na bašavavas aver muzikakro štilos, ča o klasicĥo, savo but kamavas. Imar ole beršende džanavas, hoj slovatiĥo folklor řikana na bašavava avka, sar o lavutar andal o ungriko, savo odoj dživel savoro dživipen. Kana phiravas pro konzervatorijum, sako džives bašavavas pandž dži o eľta ori. Me ča bašavavas, sikhľuvavas, chavas u sovavas. Kana chudlom te phirel pro VŠMU, miro bašaviben u džaňiben pal oda buchľiľas, chudlom but zoraes te dikhel o lumakro muzikakro štilos, o bašaviben buter naci-jendar, jazz, etnojazz. Jekh pal o jekh, chudlom te kerel miro štilos, savo sas ačhado pro inšpiraciji, save mange sas paše.

Savo momentos dikhes, sar oda nekh bareder?

Oda pes ča phares del te phenel. Sako jekh uštar hino važno u avel pal oda, so sas o angľuno. Sako jekh momentos, kana džav pro podijum u šaj bašavav le manušenge, save olestar lošon, hino miro bachtalo momentos. O paluno berš sas but intenzivno, kana džal pal e buti. Le bašavibnaske davas sako jekh minuta, vaš oda,

hoj keravas miro debutovo albumos. Hin odoj but akharde džene, savoro oda thovavas jekhetanes the organizaĥno seratar, pisinavas o aranžmana, kompoziciji, pisinavas o noti, miksinavas o bašaviben andro študijo. Oda hin but u but the sikhľiľom. Akana som barikaňi pre mande, hoj pal o dosta phari perijoda andro miro dživipen andre mande arakhľom e zor the e troma te kerel ola bare buľa. Pomožinde mange o manuša, save hine paš mande. Oda pherdardo suno hino ajso, hoj andro kada momentos som leštar bachtali. Oda hino o šuňiben, so pes aňi oleske napaľal, kana pes tumenge ačhel vareso, palis šunen varesavi muzika andro šero, pisinen la andro noti, u palis oda savor pes kerel. Oda procesos, oda drom hino the o res. Vaš oda, hoj oda drom oleske del o motivos.

Tiro papus Ján Berky-Mrenica sas e ikona andro slovatiĥo folklor. Sar peske pre leste leperes?

Pro jekhto than sas but manušikano. Na kere-las pestar so čačes na sas. Na thovelas pes opre, džalas leštar o smirom the kamiben. O manuša, save les prindžarenas, sakovar pal leste phene-nas sajekh, hoj sas baro manuš, phundrado u ča-čikano.

Leskro kotor sas e phuri daj, sakovar sas paš leste. Miro papus sas jekhto manuš, savo andre mande paľalas čačes zoraes. Me gondolinav, hoj oda hino oda čaĥo kamiben. Kana varekaste paľas, u das leske zor, paťiv u avka the o kamiben, das amaro šuňiben. Buterval mange hin phares,

jdem na pódium a môžem zahrať pre ľudí, ktorí sa z toho tešia, je pre mňa šťastným momentom. Posledný rok bol veľmi intenzívny, čo sa práce týka. Venovala som hudbe každú minútu, nakoľko som nahrávala svoj debutový album. Je na ňom veľa hostí, celé som to dávala dokopy aj po organizačnej stránke, písala som aranžmány, kompozície, rozpisovala noty, mixovala hudbu v štúdiu. Je toho veľa a veľmi veľa som sa naučila. Hlavne som hrdá na seba, že som po pomerne ťažkom období svojho života dokázala nájsť v sebe silu a guráž pustiť sa do veľkých vecí. Pomohli mi ľudia, ktorí ma obklopujú. Takže tento splnený sen je momentálne pre mňa najnaplňujúcejší. Je to neskutočný pocit, keď niečo zažijete, potom počujete nejakú hudbu v hlave, zapíšete ju do nôt, a potom sa to celé nahráva, tvorí. Ten proces, tá cesta je tým samotným cieľom. Lebo práve tá cesta v sebe nesie zmysel.

Tvoj dedo Ján Berky – Mrenica bol ikonou slovenského folklóru. Ako si na neho spomínaš?

Bol v prvom rade veľmi ľudský. Nehral sa na nič. Nevyvyšoval sa, sálal z neho pokoj a láska. Ľudia, ktorí ho osobne poznali vždy o ňom povedia to isté, bol ľudský, otvorený a úprimný človek.

A samozrejme, jeho neoddeliteľnou súčasťou bola babka, ktorá ho neustále sprevádzala. Môj dedko bol prvý, a v tom čase jediný človek, ktorý vo mňa neskutočne veril. Ja si myslím, že to je tá pravá láska. Keď v niekoho veríme a dávame mu silu, sebavedomie a teda aj lásku, lebo mu dávame pozornosť. Veľakrát ma mrzí, že tu už nie je. Na svojom albume som mu venovala aj skladbu s názvom Z Očovej do sveta. Je v nej použitý aj orchester aj zbor.

Mnohí ťa porovnávajú s legendárnou primáškou Cinka Panna, ako to vnímaš?

Vnímam to pozitívne. Aj chápem, že majú na to dôvod. Jej odkaz si veľmi vážim nielen z muzikantského hľadiska, ale aj z toho ženského. Muselo to byť v tej dobe náročné, lebo ani v tejto dobe to nie je úplne najľahšie, dostať prirodzený rešpekt od mužov.

Venuješ sa žánru world music. Možno pod tento žáner zaradiť aj rómsku hudbu?

World music je veľmi široký pojem. Je to vlastne hudba sveta, hudba spojenia identít. Ja to však vnímam trochu aj z pohľadu úrovne hudby, ktorú ponúka svetová world music a etno hudba. Rómska hudba určite patrí do tohto žánru. Ideálne je, keď sa tvoria fúzie, a teda sa spájajú viaceré žánre alebo príchute rôznych národov. Mám rada flamenco, hudbu andalúzskych Rómov, gypsy jazz – hudbu francúzskych Rómov, príchute balkánu – bulharskú, macedónsku, rumunskú aj srbskú hudbu. Mám rada, keď je hudba kvalitne podaná a zároveň má v sebe dušu a identitu. Rómska hudba bola vždy a bude veľkou inšpiráciou pre skladateľa, pre ľudí, hudobníkov aj poslucháčov. Nesie v sebe úprimnosť, vášň a nespútanosť. Každá rómska hudba, ak je podaná kvalitne a zo srdca, či je to v Španielsku, Rumunsku, Francúzsku alebo na Slovensku, nemá konkurenciu. Vzbudzuje v ľuďoch emócie, a to je to, čo nám má umenie dávať.

Aký ďalší žáner hudby sa ti páči? Čo si pustíš v aute či doma, keď chceš počuť aj niečo iné?

Ako som spomínala, mám rada rôzne národné hudby spojené s jazzom, napríklad mám rada neosoul, R&B, soul, etnojazz. Milujem Whitney Houston. Jej podanie bolo veľmi úprimné a muzikálne. Mám rada každú hudbu, ktorá má hĺbku alebo dodáva energiu.

Pocítila si niekedy pre svoju etnicitu prejavy nenávisť či diskrimináciu?

Nie, nepocítila. Ak aj bolo niečo malé, tak to nestojí za zmienku. Ja som toho názoru, že treba súdiť ľudí jednotlivu. Nehádzať do jedného koša ani Rómov ale ani Nerómov. Aj Rómovia majú veľakrát predsudky voči Nerómom. Je to obojstranný problém. Dokonca sa stretávam s tým, že Rómovia bojujú proti Rómom. Jeden na druhého kydá a nepravajú si navzájom. To mi vadí. Bola by som šťastná, keby existovala väčšia spolupatričnosť medzi Rómami, keby nebojovali proti sebe a neohovárali sa. Viem, že to existuje všade, nielen u nás v našom etniku, ale práve preto, že musíme čeliť ako národ ešte aj diskriminácii a predsudkom mimo komunity, je to o to smutnejšie. Aj majorita by nás začala vnímať inak, keby sme boli viac stmelení a súdržní. Ale to je téma na dlhú, nekonečnú debatu.

Ako vnímaš súčasnú situáciu Rómov na Slovensku?

Nevenujem sa systematicky tejto problematike. Ale ako som už spomenula, chýba nám súdržnosť. To, aby sme si navzájom úprimne priali. Myslím si, že v živote človeka je najdôležitejšie vzdelanie a rodinné zázemie. Toto platí všeobecne pre každého človeka, lebo práve to udáva, aké bude mať človek limity, čiže

aký bude vnímavý, chápaný, tolerantný, empatický, otvorený, a tak ďalej. Ak rodičia dávajú dieťaťu lásku a dôveru a následne mladý človek študuje a využíva svoj čas na to, aby sa venoval tomu, čo ho baví, väčšinou je výsledkom vyrovnaný, rozumný človek. Ja by som bola šťastná, keby napríklad na miestach, z ktorých sa dá ovplyvniť rómska problematika a kultúra sedeli vzdelaní ľudia, ideálne Rómovia. Aby nestačilo to, že je niekto Róm a pracuje v treťom sektore. Aby aj v rómskej kultúre nestačilo to, že je niekto Róm a vykonáva nejakú činnosť. Dôležité je, aby sme sami chceli mať rovnako vysokú úroveň ako Nerómovia. Ak má byť niekto hudobník, tak nech ovláda techniku hudobného nástroja, ak má niekto byť spisovateľ, nech predtým prečíta množstvo kníh, aby mal vyjadrovacie schopnosti a bohatú slovnú zásobu, ak chce niekto zastupovať Rómov na vyšších pozíciách medzi vzdelanými Nerómami, aby sa im rovnal, alebo dokonca aby ich svojou múdrosťou prevýšil. Ja verím, že to raz tak bude a zároveň som šťastná, že máme mnohých takých Rómov a najmä v poslednom čase Rómky, ktoré sú vzdelané a inteligentné. Veľmi obdivujem napríklad prácu Zuzany Kumanovej, ktorá získala aj Pribinov kríž od pána prezidenta. Myslím si, že pre nás Rómov je to niečo, na čo môžeme byť hrdí. Je dôležité, aby bolo viac viditeľných, vzdelaných Rómov, aby sme majorite dokázali zbúrať predsudky a je dôležité, aby sme boli súdržní a týchto našich múdrych Rómov podporovali. Ja verím, že to raz tak bude a zároveň som šťastná, že máme mnohých takých Rómov a najmä v poslednom čase Rómky, ktoré sú vzdelané, rozhladené a inteligentné.

Ako by si predstavila tvoj najnovší album Colors of my soul?

Doslova tak, ako sa volá. Sú to farby mojej duše. Prostredníctvom hudby spájam mnoho žánrov, ľudí a národností. Nahrávali mi naň sólisti z Bulharska, Srbska aj Poľska. Album je veľmi farebný, osobný a je súhrnom toho, čo cítim. Je na ňom aj rómska skladba, ku ktorej som napísala text a aranžmán. Natočili sme na ňu aj videoklip, veľmi sa z neho teším, lebo má presne takú atmosféru, akú som mala vo svojich fantáziách. Volá sa Romano Bašavel.

Aké sú tvoje sny a plány do budúcnosti?

Od určitého momentu som prestala projektovať svoju budúcnosť, lebo aj keď chceme byť všetci režisérmi svojich životov, nedá sa to. Pán boh to má v rukách. Ja túžim žiť v prítomnosti a užívať si ju. Zadávam si krátkodobé plány, ktoré som schopná naplňovať. Veľmi túžim v blízkej dobe vytvoriť nové rómske piesne. Mám už zopár pripravených. Chcela by som, aby vznikli pekné rómske piesne, ktoré budú aj kvalitne podané na umeleckej úrovni, ale zároveň nie prešpekulovanej v rámci aranžmánu. Aby to bola hudba, ktorá bude prenikať rovno do srdca. Mám predstavu, inšpiráciu aj motiváciu. Na to sa teším, ak sa mi to podarí. V najbližšom období sa budem snažiť o to, aby môj debutový album prešiel aj za hranice Slovenska. Budem si užívať každú chvíľu, kedy budem môcť byť s ľuďmi, ktorí ma ľúbia a ktorých ľúbim ja, a pri ktorých som vždy veselá a sama sebou.

Pripravil: Braňo Oláh, foto: Sasha Točík - Berkyová

hoj adaj imar nane. Pro miro albumos hiñi e kompozicija vaš leske, vićinel pes Oćovatar andro svetos. Andre kompozicija hino o orchestros the o choros.

But džene pal tute vakeren sar pal e legendarno primaška Cinka Panna, sar pre oda di-khes?

Dikhav oda pozitivno. The achaluvav, hoj džanen, soske. Oleske, so pal peste mukhlas dav bari paťiv, na ča sar e lavutarka, no the sar e džuvli. Andre lakri epocha oda musaj sas čačes pharo, añi adadives oda nane čačes lokhes, te chudel o prirodzeno rešpektos le muršendar.

Keres o žanros svetiko bašaviben. Šaj the kada žanros phirel ki o romano bašaviben?

O svetiko bašaviben hino but buchlo. Oda hino o bašaviben andal o savoro svetos, o bašaviben, savo thovel jekhetanes o identiti. Me pre oda dikhav the prekal oda, savo bašaviben hino odi lumakri muzika the etno muzika. O romano bašaviben phirel andro oda žanros. Idealno hin, kana pen keren o fuziji, u buter žanri vaj štili andal o naciji pen thoven jekhetanes. But kamav flamenco, o bašaviben andaluzko Romendar, gypsy jazz – o bašaviben francuziko Romendar, oda so hin Balkanostar – bulharsko, macedonsko, rumuñiko the srbsko bašaviben. Som rado, kana o bašaviben hino kvalitno u sajekh likerel e vodi the identita. Romano bašaviben sakovar sar u ela bari inšpiracija vaš ola, so pisinene muzika, le manušenge, lavutareng the olenge, so šunen e muzika. O bašaviben hino čačikano, kerado, na phandlo. Sako romano bašaviben, te hino kvalitno bašado u jilestar, te oda hin andro Španielsko, Rumuñija, Francuziko vaj pre

Slovatiko, hino bi e konkurencija. Vazdel andro manuša o emociji u oda hin so o džañiben musaj amenge te del.

Savo aver bašavibnaskro žanros kames? So šunes andro vurdon vaj khere, kana kames te šunel the vareso aver?

Sar imar phenavas, kamav buter nacionalno bašavibena save hine džezova, kamav o neosoul, RB, soul, etnojazz. But kamav e Whitney Houston. Lakro giľavipen sas čačikano u muzikalno. Kamav sako bašaviben, savo hino čačikano vaj del energija.

Aćhilas pes tuke varekana, hoj tuke sikhade o na kamiben vaj diskriminacija, vaš e tiri etnicita?

Oda pes mange na aćhilas. The te sas vareso cikno, na kampil pal oda añi te vakerel. Me paťav, hoj kampil te dikhel pro individualna manuša. Na te ćhivel savore Romen andre jekh sevlí, añi le na Romen. The o Roma buterval paťan o bilaćhipena pal o gore. Oda hino o problemas pro soduj seri. Jekh pre avreste ćhivel mel u doš. Oda man dukhal. Avavas bachtali, te sas bareder solidarita maškar o Roma, te maškar pende na kerenas o mariben u chochade lava. Džanav, ho oda hin pro savore thana, na ča maškar amende, no oda hin vaš soske musaj amen sar o narodos pes te marel la diskriminacijaha the bilaće dikhipnenca pre komunita, oda hino bares pharo. The e majorita pre amende avrethter dikhelas, te buter paš pes-te likerahas. No oda hiñi e tema pre lungi debata.

Sar dikhes akanutñi situacija le Romengri pre Slovatiko?

Na kerav sistematikanes pal kadi problematika. No sar imar phenavas, nane amen e solidari-

ta. Oda, hoj jekh avreske čaćikanes mištes te mangas. Paťav, hoj nekh bareder molipen andro manušeskro dživipen hin o sikhľuviben the famelija. Oda hino čaćipen vaš o savore manuša, oda kerel save limiti peske dela o manuš, savo ela leskro achaluvipen, tolerancija, empatija, savo ela phundrado u avka. Te o dad, e daj den le ćhavoreske o kamiben u paťan andre lende u palis o terno manuš agorinel e škola u kerel oda, so kamel, nekh buter olestar hino o laćho, godaver manuš. Me somas bachtali, te pro thana, savendar pes šaj te kerel vareso prekal e romañi problematika u kultura bešenos o džande manuša, idealno o Roma. Hoj te na el dosta oda, hoj vareko hino Rom u kerel buti andro trito sektoris. Hoj the andre romañi kultura te avel dosta oda, hoj vareko hino Rom u kerel vareso.

But kampil, hoj amen korkore te kamas hoj pes te cirdas pro sajekh ućipen sar o parne. Te hino vareko lavutaris, me džanel e tehnika, sar te bašavel, te hino vareko o lekhavno, me angle oda genel pherdo kñižki, hoj te džanel sar te pisinel, te prindžarel pherdo lava, te hino vareko ko reprezentinel le Romen pro ućeder poziciji maškar o džande NaRoma, hoj te avel ajso džando sar on, vaj the godaveder sar on. Me paťav, hoj oda jekhvar avka ela u sajekh som bachtali, hoj amen hin ajse Roma u andro palune berša nekh buter Roma, save hine sikhade, džande, inteligentna. But bari paťiv dav oleske, so kerel e Zuzana Kumanovo, savi chudľas the o Pribinoskro trušul kħatar o raj prezident. Paťav, hoj vaš amenge Romenge oda hin vareso, pre soste šaj avas barikane. Kampil, hoj buter Roma te aven džande u prindžarde, hoj andre majorita the phagas o bilaće dikhipen u kampil, hoj te likerhas jekhetanes paš ola amare godaver Roma. Me paťav, hoj oda jekhvar avka ela u sajekh som

bachtali, hoj amen hin but ajse Roma, nekh buter romane džuvľa akana, džande u inteligentna.

So šaj phenes pal o tiro nevo albumos Colors of My Soul?

Oda, so phenel o nav. Ola hine o kolori so hine pre miri vodi. Prekal o bašaviben thovav jekhetanes but žanra, manušen, naciji. Bašavenas pre leste o solista pal e Bulgarija, Srbija the andal o Polťiko. Albumos hino but koleskro, personalno u sikhavel savoro, so šunav. Hin pre leste the e romañi kompozicija, pre savi kerdom o lava the o aranžmanos. Kerda the o videoklipos, olestar som but lošali, chudľam ajsi atmosfera, savi dikhavas andre miri fantazija. Vićinel pes Romano Bašavel.

Save hine tire sune u plani vaš o avipen?

Andro jekh momentos mukħlom o projektos pal o miro avipen, vaš oda, hoj the kana kamas te avas o režisera vaš o amare dživipena, oda na džal. Oda hin le Devleske andro vasta. Me kamav te dživel akana u olestar te lošol. Kerav mange o charne plani, save šaj resav. But kamav sig akana te kerel neve romane giľa. Imar man hin varesave kerde. Kamavas te kerel šukar romane giľa, save ena šukares bašade pro laćho ućipen, no lengro aranžmanos na ela but špekulativno. Hoj oda te avel e muzika, savi pes chudela dži andro jilo. Hin man andre godi sar, hin man e inšpiracija the e motivacija. Olestar som lošali, te oda resava. Akana kamava, hoj miro debutovo albumos te džal the avri andal o Slovatiko. Avava bachtali sako jekh minuta, kana avava le manušenca, save man kamen u saven kamav me, paš save som lošali u bachtali u ajsi, sar čačes som.

Preklad: Erika Godlová

Královná rómskych piesní

Spevákka a hudobníčka rómskej národnosti Věra Bílá sa narodila ako Věra Giňová 22. mája 1954 v Rokycanoch v bývalom Československu, v muzikantskej rodine. Na svet prišla ako jedno zo šiestich detí hudobníka Karola Giňu. Bola speváckym a hudobným samoukom, speváčkou, ktorá nesporné dostala od predkov hudobné gény a muzicírovanie nasávala doslova naraz s materským mliekom. Hudbe sa venovala od detstva. Hrala na viacerých hudobných nástrojoch, spievať pred publikom začala v ôsmich rokoch. Do pozornosti verejnosti sa dostala v roku 1995, kedy so skupinou Kale vydala album Rom pop. S tou istou skupinou, s ktorou spojila podstatnú časť svojho života, vydala v roku 1998 aj druhý album Kale Kalore. Tento album upevnil postavenie Věry Bílej v hudobnom svete. Po ňom výnimočnú speváčku s presvedčivým prejavom začali pozývať na prestížne hudobné festivaly. Roztrhlo sa pomyselné vrece príležitostí. Nasledovalo koncertné turné po Európe, Japonsku a Spojených štátoch amerických. Kritika vysoko ocenila i Věrin tretí album Rovava, ktorý vyšiel na prelome tisícročí. Ako hostia sa v ňom objavili známa poľská židovská speváčka Kayah a Chico z Gypsy Kings.

Podstatnú časť svojho tvorivého života vystupovala Věra Bílá ako speváčka a sólistka so skupinou Kale. S veľkým úspechom precestovali kus sveta. O platne Kale bol veľký záujem. Kvôli svojskému hlasu i prejavu sa Věra Bílá objavila aj vo filmoch Dušana Hanáka Ružové sny a Ja milujem, ty miluješ. V roku 1999 o nej natočila režisérka Mira Erdevički-Charap dokumentárny film Čiernobiela vo farbe. Život Věry Bílej zdokumentoval známy novinár David Vondráček, ktorý celých pätnásť rokov sledoval jej úspechy i pády. Bol to práve on, kto spolu s Romanom Santurom v takmer hodinovom dokumente zachytil poslednú etapu života divy rómskeho hudobného neba. A tak v roku 2018 vznikol film o pokuse Věry Bílej o návrat na scénu. Film má príznačný názov Posledná nádej. Len v divákoch ostal ako hlavný pocit – údiv. Údiv z toho, k akým koncom sa môže človek prepracovať.

Na koncertoch po celej Európe spievala Věra Bílá po rómsky, česky i slovensky. Príležitostne spolupracovala so známou rómskou speváčkou a hudobníčkou Idou Kellarovou, sestrou Ivy Bittovej. S oboma známymi speváčkami sestrami ju spájalo okrem nesmierneho hudobného talentu tiež to, že

všetky tri sa narodili v rodinách s výrazným hudobným a muzikantským talentom, ktorý akoby prevzali predovšetkým po svojich otcoch, famózných rómskych muzikantoch zo Slovenska.

Muži – otec, manžel a syn zohrali doslova osudovú rolu v živote Věry Bílej. Otec Karol bol jej prvým muzikantským vzorom. S manželom Františkom začala žiť skoro, ako pätnásťročná. Nikdy nemali svoje vlastné deti, ale spolu vychovali adoptívneho syna, tiež Františka. Ten zomrel 33-ročný v roku 2013. Krátko po ňom zomrel vo veku 59 rokov aj manžel Věry Bílej.

Hovorí sa, že existujú ľudia, ktorí milujú život na hrane. K svojmu jestvovaniu potrebujú výšky, prechádzku po vrchole. Na ňom sa však nie je ľahké udržať, a tak zákonite prichádza pád. Věra Bílá patrila k takým ľuďom. Bolo obdobie, keď jej ako nekorunovanej kráľovnej rómskej hudby tleskali v speváckej Mekke – v Carnegie Hall v New Yorku. Spievala na súkromnom koncerte Billovi Clintonovi. V čase najväčšej slávy vypredala veľké koncertné sály. Jej neopakovateľnému hlasu a umeniu tleskalo obecenstvo v Kráľovskej opere v Madride i na mnohých iných významných pódiumoch. A potom prišiel pád. Závislosť na automatoch, strata bytu v západočeských Rokycanoch, smrť adoptívneho syna. Rana za ranou i zlé rozhodnutia zrazili speváčku s úctyhodným hlasom na kolená. Hviezda koncertných pódíí skončila s manželom v robotníckej ubytovni. Život sa stal ešte ťažším, keď Věra Bílá ostala po smrti manžela na tomto svete sama. Ale to už viac ako s démonmi vo forme alkoholu a automatov musela bojovať so zdravotnými problémami. Nadváha, lupienka, bolesti kĺbov a silná cukrovka ju posadili na invalidný vozík. Geniálna speváčka, ktorá si v minulosti spevom dokázala veľmi slušne zarobiť, trpela roky pred smrťou popri chorobách aj biedou.

Do hudobníckeho neba odišla po hektickom a vôbec nie jednoduchom živote 12. marca 2019. Zomrela v Plzni v tamojšej fakultnej nemocnici. Infarktu podľahla vo veku 64 rokov.

Krátko žila i v Prešove. Povrávalo sa, že sa sem prišla ukryť pred svetom i pred veriteľmi. Alebo úžerníkmi? Na to dnes nemá kto odpovedať.

Kto videl film Posledná nádej o pripravovanom návrate Věry Bílej na pódium, o nádejnej spolupráci s mladým spevákom Janom Bendigom, musel tušiť blížiaci sa speváčkin

♦ Věra Bílá. Foto: archiv TASR

koniec. Diváci tohto smutného dokumentu nemohli nevidieť, s akou námahou táto žena jestvuje. Tušené sa naozaj premenilo na realitu. Věra Bílá zomrela krátko pred pripravovaným návratom na pódium, ktorý mal odštartovať koncert s Janom Bendigom a Milanom Krokom.

Namiesto doslovu

Pár dní potom, čo nás všetkých zastihla správa o skone Věry Bílej nám do redakcie prišiel list. Jeho autorka Dana Nowakovich nám prakticky okamžite, v deň úmrtia speváčky, poslala list s prianím, prosbou o oznam o jej úmrtí v našich novinách. Nech je tento článok spomienkou na ženu so silným hlasom, ale slabým srdcom. Na nekorunovanú kráľovnú rómskej hudby.

Text: Daniela Obšasníková

Nahrávky

Věra Bílá & Kale – C'est comme ca

- Av Tu A
- Ať jsi černý
- Duj čavore
- Me užarav
- Čhave soven
- Suno mange...

- Miri Ave
- Mre če
- Phenen mange
- Rumunika
- Rodav miri...
- Oh tosara
- Sar paso pani
- Ochto chon

Věra Bílá – Queen Of Romany

- E Daj Nasval'i
- Me La Na Kamav
- Ara, More
- Ma Dora
- Sar Me Khere Avava
- Sako Rati
- Cirikloro Mirikloro
- Pas O Panori
- Ma Dza Nikhaj
- Chaje, Chaje
- Lol'i Ruze
- Pandzdenore
- Baron Romane Chavore
- Avca, Chaje
- Te Me Pijav Laches Rosnes
- Věra Bílá&Kale – Rovava
- Věra Bílá&Kale – Kale Kalore
- Věra Bílá&Kale – Rom-Pop

MENTORING: Žiakov chceme motivovať k lepším študijným výsledkom

Nadácia Rómsky vzdelávací fond – org. zložka zbraňickej nadácie Roma Education Fund – Roma Oksatási Alap (REF) realizuje od novembra 2018 v troch krajocho (Prešovský, Košický, Banskobystrický) tri samostatné projekty s názvom Mentorská a tútorická podpora pre rómskych žiakov. „Cieľom projektov je preklenúť nepriaznivé životné situácie a motivovať žiakov základných škôl k dosahovaniu čo najlepších študijných výsledkov a k pokračovaniu štúdia na vyššom stupni vzdelávania,“ uviedol Andrej Belák z REF Slovensko. Projekty podporené Ministerstvom vnútra SR v rámci Operačného programu Ľudské zdroje budú v troch krajocho realizovať do roku 2021.

Nedostatočná saturácia potrebných podnetov zo strany sociálneho prostredia – najbližšej rodiny, nedostatočná podpora rodičov, ktorí vzdelanie nevnímajú ako hodnotu, absencia motivácie k učeniu podporovaná zo strany rodičov, nedostatočná integrácia rómskych žiakov do spoločnosti či traumatizujúci prvý kontakt so školou v dôsledku absencie predškolského vzdelávania – to je len niekoľko príčin neúspechu rómskych žiakov v oblasti vzdelávania.

„Projekt prostredníctvom dlhodobej, intenzívnej a adresnej mentorskej a tútorskej podpory nadväzuje na identifikované problémy a dokáže prispieť k ich eliminácii. Mentorský a tútorický program pomôže rómskym žiakom dosahovať čo najlepšie študijné výsledky, prekonávať prí-

padné problémy s učením, zabezpečiť tútorstvo (doučovanie), pomáhať pri sociálnej integrácii žiaka v prostredí školy, ale aj sprostredkovať spoluprácu školy a rodiny žiaka,“ vysvetľuje Viktor Teru, národný facilitátor REF Slovensko.

Program napomôže preklenúť nepriaznivé životné situácie a motivovať študentov k dosahovaniu čo najlepších študijných výsledkov, úspešnému ukončeniu štúdia a k pokračovaniu štúdia na vyššom stupni vzdelávania. „Súčasťou komplexnej podpory mentorov je aj pomoc pri sociálnej integrácii študenta v prostredí školy s cieľom zabrániť predčasnému ukončeniu štúdia,“ doplnil Teru.

Úloha mentora

Pre úspešnú realizáciu projektu bol výber dobrých mentorov kľúčový. V každom z troch krajov máme 20 mentorov. „Mentor musí mať aspoň stredoškolské vzdelanie a minimálne dvojročné skúsenosti s prácou s mládežou. Rovnako musí mať znalosť materinského jazyka žiaka,“ vysvetľila Stanislava Dzuríková z REF Slovensko.

Každý mentor poskytuje mentorskú podporu v jednom mesiaci trom rómskym žiakom/študentom, ktorí žijú v niektorej z oprávnených obcí. Každému žiakovi sa mentor venuje najmenej osem hodín mesačne počas minimálne dvoch stretnutí. „Mentori pracujú so žiakmi nielen na zlepšení ich prospechu v škole, učia ich aj ako sa správať v rôznych situáciách, ako spracovávať svoje emócie, riešia s nimi ich osobné problémy a dbajú o ich voľnočasové aktivity,“ spresnila.

Podľa Andreja Beláka, mentori svojou prácou podporujú osobnostný rast žiakov, rozvíjajú ich talent, schopnosti a zručnosti. „Snažia sa prebudiť v nich sny a ambície, húževnatosť a vytrvalosť, aby si uvedomili, že môžu prekonať prekážky a niečo dokázať. Zároveň sa žiaci učia systematicky pracovať – pripravovať sa do školy,“ doplnil.

REF má skúsenosti s mentoringom a tútoringom

Cieľom Rómskeho vzdelávacieho fondu je prispieť k zmenšeniu rozdielov vo vzdelávacích výsledkoch Rómov a Nerómov prostredníctvom programov a krokov, ktoré podporujú kvalitné vzdelávanie Rómov, vrátane desegregácie vzdelávacích systémov. Okrem finančnej podpory REF poskytuje podporeným študentom aj mentoring a tútoring, s ktorým má dlhodobé skúsenosti. V školskom roku 2015/2016 koordinoval REF 25 mentorov a 47 tútorov. Program mentoringu a tútoringu bol v rokoch 2016/2017 podporený Úradom splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity. Počet mentorov bol 12 a tútorov 15. „V spolupráci s Prešovskou univerzitou sme v roku 2016 vydali publikáciu Mentor ako facilitátor školskej úspešnosti žiakov z rómskeho etnika na strednej škole. Zároveň sme vypracovali vzdelávací program pre mentorov, ktorý bol v roku 2015 akreditovaný Ministerstvom školstva SR,“ doplnil Teru.

Viac informácií o práci mentorov prinášame na str.1-2 a 10-11.

(red/TS)

Spomíname na Věru Bílú

Ján Rigó – hudobník a spevák, Zlaté Klasy

S Věrou Bílou som sa stretol iba raz vo svojom živote na jednej súkromnej párty, ale zanechala vo mne veľmi veľký dojem. Bola to podľa mňa speváčka svetového kalibru, plná energie. Vtedy vystupovala s Jánom Kuricom a jeho skupinou Vidiek, ich spoločná pesnička si získala všeobecnú popularitu. Bola to speváčka, ktorá dokázala preukázať svoj talent a profesionalitu, no zároveň mala v sebe aj pokoru. Nezabudnem, keď mi povedala vetu „Kathar slal muro pral“. Vo mne to vzbudilo hrdosť, bolo to zvláštne a zároveň veľmi silné, keď sa „kolegovia Rómovia“ vedú porozprávať v našom rodnom jazyku, po rómsky. Věru by som v mojom ponímaní porovnal s komikom Charlie Chaplinom. Bol jedným z najslávnejších Rómov, ktorí zanechali svetu odkaz: Ajhľa, sme tu, a sme Rómale. Česť ich pamiatkam.

Dominika Badžová – redaktorka RTVS, Košice

Jej tvorbu už nikto nezopakuje. Pamätám si, keď sme so sestrou doma pred telkou tancovali a spievali si Ó maño, ó maño, maño jooj... Naša mamka sa k nám vždy pridala. Věra Bílá je legenda. V dnešnej dobe je len zopár muzikantov, ktorých tvorba zaujme. Úprimne si myslím, že dnešní tvorcovia chcú skôr nasilu zaujať, chcú byť niečím výnimoční, tlačia na pílu a častokrát sa štylizujú, čo im podľa mňa nepridá na úspechu. Věra Bílá bola svojím prejavom úprimná, jedinečná a zároveň tak krásna, že si ju zapamätal každý. Česť jej pamiatke.

Anina Botošová – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Bratislava

Práve počúvame s dcérkou Věru Bílú a jej interpretácie skladieb Tosara, Ma dara. Spieva ich výnimočne, len tak, ako to vie ona sama. Precítene a najmä vie, o čom spieva. Spieva v rómskom materinskom jazyku. Mlčky počúvame s pokojnou dôstojnosťou, lebo už nie je medzi nami, ale jej výrazný, osobitý hlas, odkaz (veď vytvorila rómsky pop), ostáva navždy v našom povedomí. Jej piesne sú interpretované s citom. Každý text prežíva srdcom a celou svojou bytosťou. Raz Věra Bílá povedala, že jej materinská reč – rómčina jej znie krajšie ako všetky ostatné jazyky, veď aj doma spievali pomalé rómske halgatá len po rómsky. V inej reči by ich tak neprecítala, neodovzdala by sa tak obsahu textu. V jej hlase sa striedajú nežné tóny so silným akcentom, ktorý vie vylúdiť len Věra Bílá. V jej prednese sa strieda sila, omamujúci pôvab ženy, ktorý je schovaný vo veľkom tele. Piesne sú výpoveďou spomienok na mladosť, rodinu, na obdobie šťastia, na obdobie veľkej lásky k mužovi, k synovi... Spev silný, intonačne čistý, jej duša však veľmi zranená. Rómsky národ má veľa talentovaných osobností, na ktoré máme byť právom hrdí, ich posolstvo ostane na matičke Zemi a ja ho pripodobňujem krásnemu perlovému náhrdelníku, ktorý okrášli každú ženu. Jedna z veľkých perličiek je Věra Bílá, o ktorej vravme ako o speváčke, žene, ktorá neskonale milovala rodinu. A že mala aj chyby? Kto ich nemá. Možno, keby sa svetské zákony prispôbili prínosu umelca pre spoločnosť, keby sme si ich aj ako národ viac chránili, neskončila by ich pozemská púť tak smutno. To sú všetko úvahy, jedno však viem – umelec, hudobník žije, keď sa jeho skladby hrajú a po Věre Bílej ostal poklad, ktorý zveľadujeme a hudobne spomínajme, avšak neprívlastňujeme si ho a vždy spomeňme, že je to skladba, ktorú naspievala Věra Bílá. O tom je nezabúdanie a hlavne úcta k vytvorenému speváckemu odkazu našej kráľovnej rómskeho popu. Na záver ešte dopĺňam, že Věru Bílú a skupinu Kale do sveta hudby priviedla Zuzka Navarová a pod jej gesciou zažili obdobie úcty a slávy.

František Kostlán – publicista, Rómea, Praha

Akokoľvek to bude znieť neuveriteľne, Věru Bílou som poznal osobne v katedrále sv. Víta na Pražskom hrade. Už je to veľmi dlho. Konal sa tam vtedy predvianočný adventný koncert, ktorý vysielala Česká televízia a kvôli tomu sa tu zišli rôzni hudobníci. Okrem iných aj skupina Fénix, kde som hral, a aj skupina Kale. Išiel som Věru pozdraviť, sadol som si k nej, dali sme sa spolu do reči, aj s ostatnými členmi skupiny Kale. Rozprávali sme sa asi štvrt hodiny a Věra mi hovorí: „Skoč mi pre nejakú vodu, tu sa to bez vody nedá vydržať“. Ochoťne som sa zodvihol a leťel pre vodu, kto by sa zdvihol neochotne? Pri tej príležitosti som si kúpil pol deci rumu na hlasivky, aby sa mi lepšie spievalo. Ale som ho nevypil a niesol som si ho so sebou. Věra ma zastavila a povedala: „To je lepšie ako voda“. Takže na hlasivky mi zostala len voda. Věra Bílá bola skvelá už len preto, ako sa dokázala smiať. Tejto historke sa vždy zasmiala a spýtala sa, kde mám rum. Odvtedy som vždy so sebou nosil malú fľašku rumu. Keď si občas na ňu spomeniem, pustím si jej piesne, spievam si s ňou a pripijem si s ňou na muzikantské nebo.

Gítana – speváčka, Bratislava

Věra Bílá mala podľa mňa nenapodobiteľnú farbu hlasu, neskutočné vlastné frázovanie a pre ňu typické bosé nohy. Určite jej nechýbala jedinečnosť v jej prejave aj výzore, bolo to umenie. Vôbec nepreháňam ak poviem, že Picassove maľby majú s ňou niečo spoločné, a to je jedinečnosť, ktorú ľuďom dokážu sprostredkovať. Aj preto si obidvaja zaslúžia u mňa pomyselné ocenenie „kultúrne poklady“. Smutne konštatujem skutočnosť, že najväčšie uznanie a slávu dostali ich mená až in memoriam.

Slávka Oláhová – speváčka, Hnúšťa

Ja si na Věru Bílú spomínam ako na skromnú ženu s veľkým srdcom, ktorá svojou tvorbou inšpirovala veľa umelcov nielen v Čechách, ale aj u nás na Slovensku. Tvorila a aranžovala piesne, ktoré veľmi ťažko po nej zaspieva niekto iný, pretože v jej hlase bolo niečo výnimočné, čo mala skutočne len ona. Všetko, čo predstavovala a čo dokázala bolo naozaj niečo výnimočné, a preto vždy bola a bude pre mňa výnimočná osobnosť našej kultúry.

♦ Ján Kuric a Věra Bílá

Miroslav Rác – skladateľ, klavirista

Věra Bílá bola jedinečnou postavou našej rómskej hudby a kultúry. Za seba môžem povedať, že mám veľmi rád jej hudbu. Bola to charizmatická osobnosť s pozitívnou energiou, ktorá si dokázala získať srdcia svojich poslucháčov. Patrí jej naša úcta a vďaka za všetko, čo priniesla v rámci našej kultúry, za všetky pozitívne emócie, ktoré dokázala preniesť z pódia na ľudí.

Ivan Torák – hudobník, Brezová pod Bradlom

Mala krásne piesne, ktoré zabávali všetkých bez rozdielu. Pre mňa ako muzikanta bola vždy inšpiráciou. Páčili sa mi skladby od kapely Rokycany, ktoré ona dokázala prespievať a podať v novom šate. Bola to osobnosť, ktorá dokázala svojím prejavom zaujať a zároveň svojou interpretáciou si získať srdcia ľudí. Bola to významná rómska umelkyňa.

Alexander Daško – hudobník, Banská Bystrica

Jej tvorba, to boli hity, ktoré ľudia milovali! Pamätám si, keď som v Bruseli zašiel som do obchodu s cédečkami a ako hudobné novinky tam boli Britney Spears a vedľa nej Věra Bílá. Obidve boli približne cenovo rovnaké. Samozrejme, že som si kúpil

V. Bílú a počúval som ju dookola. Vtedy som si uvedomil, že máme na Slovensku svetovú hviezdu. Samozrejme, že súčasťou V. Bílej je aj vynikajúca hudobná skupina Kale. Za dobu ich aktívnej činnosti vyprodukovali neskutočne veľa skladieb, ktoré sa doteraz hrajú, spievajú a ľudia ich majú radi. Věra Bílá mala dar od boha a bola výraznou súčasťou našej kultúry, ktorú poznali Rómovia aj majorita.

Jana Gábrišová – speváčka a hudobníčka, Detva

Pre mňa bola Věra Bílá umelkyňa a tiež skvelý človek. Už pri jej príchode na pódium som vedela, že ona ľuďom poskytne veľkolepé vystúpenie. Mala v sebe čaro získať si každého poslucháča a diváka. Jej skromnosť bola pre mňa obdivuhodná, myslím, že aj práve pre tento jej aspekt si získala veľa ľudí, ktorí milovali jej tvorbu a interpretáciu piesní. Ja som tiež speváčka a musím sa priznať, že ju som vždy vnímala ako umelkyňu, ktorá sa snažila ľuďom dať svoj výkon na sto percent. Mala svoju autentickosť a bola jedinečná, vďaka čomu žala úspechy vo viacerých krajinách sveta. Ak by som mohla Věre niečo odkázať tam do neba, tak len jednu vetu. Ďakujem ti za tvoje skladby.

Prípravil: Braňo Oláh

Ako sa hľadala spravodlivosť / Sar pes rodelas o jekhčaćipen

Žil raz jeden starý, ovdovely muž Radha, ktorý mal troch synov. Bol zdatný a uznávaný remeselník a obchodník. Žena mu zomrela dávno, keď ešte jeho synovia boli malí. A tak popri svojej neľahkej práci musel vychovávať aj svojich troch synov. Nebolo to ľahké. Dal ich aj do školy, aby boli študovaní, ale to bolo málo. Najviac ho trápilo, že svojich synov nenaučil žiadnemu remeslu a obchodovaniu. Vďaka svojej poctivej práci nadobudol aj popri výchove synov veľký majetok. Bol už starý a ustatý. Báľ sa, čo urobia synovia s majetkom po jeho smrti a ako budú žiť. Pri svojom obchodovaní sa celý život stretával s falošnými ľuďmi a nespravodlivosťou. „Svet je falošný a nespravodlivý. Bojím sa, že sa moje deti dostanú do rúk falošným a nespravodlivým ľuďom a prídu ľahko o majetok, ktorý som nadobudol a ktorý im zanechám. Neostane im nič a prídu na žobrácky palicu,“ obával sa Radha. Okrem toho stále počúval svojich synov, ako sa škriepia. „Celý majetok ostane mne, lebo som najstarší a vám niečo dám,“ hovoril najstarší syn Nikhil, ktorý vždy chcel všetko, ale urobiť preto nechcel nič. „Počkaj bratku, ale ja som najvyšší a najsilnejší. Majetok dostanem ja a ja vám niečo dám,“ hovoril stredný Sulabha, ktorý by taktiež chcel prísť k majetku ľahko a nijako sa o jeho získanie nepričiniť. Najmladší Vinaj bol skromný chlapec so zmyslom pre spravodlivosť. „Majetok by sme si mali rozdeliť spravodlivo rovnakým dielom, určite to tak urobí aj otec,“ povedal Vinaj tichým hlasom. „Hahaha!“ smiali sa mu bratia.

Škriepok medzi bratmi mal už dosť aj Radha, a preto si povedal, že kým ešte žije, vyskúša si ich. Majetok dá tomu, kto splní úlohu, ktorú im dá. Dal si zavolať najstaršieho syna Nikhila. „Počuj, syn môj, som už starý a ustatý a neviem, dokedy budem žiť, preto by som chcel prenechať môj majetok jednému z vás. Mohol by som ho rozdeliť medzi vás rovnakým dielom a bolo by to možno spravodlivé, ale to urobiť nechcem, lebo by ste celý majetok ako jedinci ľahko prehajdákali. Viem, že si najstarší a myslíš si, že tebe by som ho mal prenechať a ty by si sa mal postarať o bratov, ale to by asi tiež nebolo spravodlivé,“ povedal mu otec. „Akože by to nebolo spravodlivé? Veď ja by som sa staral o majetok, zveľaďoval ho a postaral by som aj o bratov ako ich najstarší brat. To je podľa mňa spravodlivé,“ vysvetľoval otcovi Nikhil. „Možno, že máš pravdu, synu! A možno, že nie. Preto som sa rozhodol, že vás vyskúšam. Ten, kto mi dokáže, že je hodný môjho majetku, tomu ho dám. Nuž, si prvý, ktorý ma musí presvedčiť!“ dodal otec. „A čo mám urobiť?“ spýtal sa ho Nikhil. „Pôjdeš do sveta hľadať spravodlivosť a ak ju nájdeš a presvedčíš ma, že tá spravodlivosť, ktorú nájdeš je naozaj spravodlivá, majetok bude tvoj,“ dal otec úlohu Nikhilovi. „Dobre, otec. Pôjdem teda do sveta a tú spravodlivosť nájdem a majetok bude môj,“ s radosťou odpovedal najstarší syn Nikhil.

Nikhil sa vybral do sveta. Došiel do susedného mesta a unavený z pešej cesty si to namieril rovno do hostinca. Bol taký hladný a smädný, že by zjedol aj celé prasa a vypil sud piva. Veď vážil skoro poldruha metráka. V hostinci si sadol za stôl, kde sedel vychudnutý, asi päťdesiatkilový chlapík. Obaja si objednali pečené kurča a pivo. Hostinský po chvíli doniesol Nikhilovi pečené kurča a pivo a vychudnutému chlapíkovi, ktorý sedel za stolom oproti Nikhilovi ani nie pol pečeného kurčata a malé pivo. „Budú to dve zlatky,“ popýtal hostinský dve zlatky od Nikhila a dve zlatky aj od vychudnutého chlapíka. Obaja zaplatili a pustili sa do jedenia. Lenže Nikhilovi to nedalo, a tak sa prihovoral chlapíkovi oproti. „Prepáč, ale obaja sme zaplatili po dve zlatky a ja som dostal asi dvojnásobok toho, čo ty. Vieš mi to vysvetliť?“ opýtal sa Nikhil chlapíka. „A ty si spadol z mesiaca?“ nazlostene odpovedal chlapík. „Prepáč, ale ja nie som z tohto mesta,“ ospravedlňoval sa Nikhil. „Nie si? Tak počúvaj! Náš richtár, ktorý je asi taký tučný ako ty, vydal nariadenie, že občania v tomto meste budú dostávať jedlo a pitie podľa toho, koľko vážia. Čím tučnejší a ťažší, tým viac dostanú a čím chudší a ľahší, tým menej, ale platiť musia rovnako. Presne ako my dvaja teraz. Každý zaplatil po dve zlatky a každý dostal rozdielne, ty viac, ja menej,“ vysvetľuje chlapík Nikhilovi. „A ako odôvodnil richtár toto svoje nariadenie?“ spýtal sa Nikhil. „Vraj chudí nepotrebujú toľko jesť a piť ako tuční. Je podľa teba toto spravodlivé?“ nazlostene odpovedal chlapík a pokračoval, „či richtár vie, koľko môže zjesť a vypiť taký ako ja? Je to veru nespravodlivé,“ ukončil nahnevane chlapík. Nikhil sa nad tým, čo mu chlapík povedal, zamyslel. „Azda nechceš povedať, že ty zješ a vypiješ viac ako ja? Veď sa pozri na seba a na mňa. Toto nariadenie richtára je podľa mňa spravodlivé,“ povedal Nikhil. Chlapík sa na neho pozrel a od zlosti už nepovedal ani slovo.

„Hurá, našiel som spravodlivosť!“ zvolal Nikhil a od radosti, že ju naozaj našiel ani nedojedol kurča a nedopil pivo. Utekal domov za otcom v nádeji, že celý majetok bude jeho. Keď otec videl Nikhila z dialky, že sa tak skoro vracia domov, vedel, že jemu majetok nedá, ale vypočul si ho.

„Otec, otec, našiel som spravodlivosť!“ hovorí ešte zadychčaný Nikhil. „Naozaj? No a ako vyzerá tá spravodlivosť?“ opýtal sa ho otec. „Richtár z neďalekého mesta, ktorý je asi taký tučný ako ja, vydal nariadenie, že občania v tomto meste budú dostávať jedlo a pitie podľa toho, koľko vážia. Čím tučnejší a ťažší sú, tým viac dostanú a čím sú chudší a ľahší tým menej, ale platiť musia rovnako,“ vysvetľuje Nikhil otcovi. „A ako odôvodnil richtár svoje nariadenie?“ spýtal sa ho otec. „Vraj chudí nepotrebujú toľko jesť a piť ako tuční,“ vysvetľuje otcovi Nikhil. „A je to podľa teba spravodlivé?“ spýtal sa ho otec. „Áno, otec. A to je tá spravodlivosť, ktorú som našiel,“ povedal otcovi v nádeji, že mu teraz dá celý majetok. „Aj do školy som ťa dal, aby si bol študovaný, ale vidím, že hlúpym si zostal a aj zostaneš. A tebe mám zveriť môj majetok? Na to zabudni! Nič nedostaneš!“ nahnevane oznámil svoje rozhodnutie otec Nikhilovi.

Dal si zavolať stredného syna Sulabha, ktorému tiež povedal to isté, čo Nikhilovi a poslal ho do sveta hľadať spravodlivosť. Ten pochodil rovnako ako Nikhil. V inom meste, kam sa Sulabha dostal, bol richtár vysoký cez dva metre a ten zase vydal nariadenie, že občania v jeho meste budú dostávať jedlo a pitie podľa toho, akí sú vysokí. Čím sú vyšší, tým viac dostanú a čím nižší, tým menej – ale platiť museli rovnako. A keďže Sulabha bol vysoký asi dva metre, tak nariadenie richtára pokladal za spravodlivé a presne tak, ako Nikhil si myslel, že našiel spravodlivosť. Otec ho však pokarhal tak, ako Nikhila a z majetku mu nič nedal. Nakoniec si zúfalý a ustatý Radha dal zavolať najmladšieho syna Vinaja. Aj jemu všetko vysvetlil ako svojim starším synom a poslal ho do sveta hľadať spravodlivosť. Vinaja prešiel veľa miest vo svete a všade sa stretával s nespravodlivosťou. Bol aj v mestách, kde boli jeho bratia a nariadenia richtárov odsúdil, že sú nespravodlivé. V ďalšom meste sa stretol s nariadením, kde bohatí mali väčšie práva ako chudobní, v inom meste sa zdravým pomáhalo viac, ako chorým. Vinaj bol z toho zhrozený, a tak išiel ďalej hľadať spravodlivosť, lebo veril, že existuje.

Prišiel do mestečka Miroforos. V tomto meste sa občania iba hádali a súdili aj pre maličkosti. Práve sa konal proces s mladou Rómkou Nairou, ktorú miestny hostinský obvinil, že mu ukradla chuť z polievky, a preto ju nemohol predať zákazníkovi a bol škodný. Prišiel o zisk. Na súd sa prišiel pozrieť aj Vinaj. Bol zvedavý, ako bude prebiehať, lebo si bol istý, že chuť z polievky sa nedá ukradnúť. Sudca vyzval prokurátora, aby predniesol žalobu. Prokurátor začal. „V kuchyni hostinca sa varila polievka pri pootvorenom okne a okolo išla obvinená Rómkka Naira. Stála pri okne a voňala polievku natolko, až kým z nej neukradla chuť. Potom ju hostinský nemohol predať, lebo bola bez chuti, a tak bol škodný a prišiel o zisk. Preto, vážený súd, žiadam, aby táto dievčina bola uznaná vinnou a aby bola povinná škodu hostinskému uhradiť vo výške desať zlatých,“ ukončil svoju reč prokurátor. Sudca sa obrátil na mladú Rómkku a hovorí: „Máš slovo. Čo by si mohla povedať na svoju obhajobu? Naira stála pred sudcom a po chvíli vytiahla spod svojej dlhej sukne dve malé vrecúška. V jednom bol cukor a v druhom soľ. Dievčina podišla k prokurátorovi a na stôl, za ktorým sedel mu vysypala trochu cukru a trochu soli. To isté urobila aj pred sudcom. Na súdny stôl tiež vysypala trochu cukru a soli. Postavila sa na svoje miesto pred sudcu. „Vážený prokurátor, vaša ctihodnosť! Na vaše stoly som vám vysypala po vašej pravici trocha cukru a po vašej ľavici trocha soli. Chcem vás oboch úctivo poprosiť, aby ste ochutnali z cukru a potvrdili, že je sladký, a potom ochutnali zo soli a tiež potvrdili, že je slaná,“ ukončila svoju reč Naira a prokurátor a sudca urobili tak, ako ich požiadala. Obaja potvrdili, že cukor je sladký a soľ slaná. „A teraz, vážený pán prokurátor, vaša ctihodnosť a všetci tu prítomní, skúste ukradnúť cukru jeho sladkosť a soli jej slanosť!“ povedala mladá Rómkka. V miestnosti nastalo hrobové ticho. Vinajovi sa reč mladej Rómky zapáčila a tešil sa z toho, že určite bude oslobodená.

„Chuť z polievky sa nedá ukradnúť tak, ako sladkosť a slanosť,“ ozvalo sa v súdnej miestnosti. Prokurátor a sudca si vtedy uvedomili, že Rómkka má pravdu, ale jej oslobodenie nemohli dopustiť, lebo obaja boli podplatení krčmárom. „Tak dosť!“ vykrikoval sudca a udrél svojím sudcovským kladivkom po stole. „My sme tu od toho, aby sme určili, čo sa dá ukradnúť a čo nie! Tebe, že si sa vysmievala súdu mojím pokusom s cukrom a soľou udeľujem poriadkovú pokutu dve zlatky!“ povedal sudca, krivo sa pozrel na Nairu a pokračoval, „a za to, že si ukradla chuť z polievky krčmárovi ťa uznávam vinnou a prikazujem škodu desať zlatých krčmárovi uhradiť do troch dní, inak ťa dám do žalára!“ Sudca ukončil svoju reč, keď sa v tom ozval ten istý hlas. „Chuť sa nedá ukradnúť!“ vystúpil z davu kuchár, ktorý polievku varil. „Ja som varil tú polievku a bola bez chuti preto, lebo krčmár, ten drzgroš, mi odmietol dať dostatok soli a korenia. Dievča je nevinné!“ vyhlásil kuchár. Sudcovi neostávalo nič iné, len dievčinu oslobodiť a zrušiť jej trest. Avšak spravodlivosť bola

opäť nespravodlivá. Tentoraz voči kuchárovi. Krčmár totiž obvinil kuchára, že soli a korenia mal dostatok, ale polievku dostatočne neosolil a neokorenil a sudca kuchára uznal vinným, za čo musel zaplatiť krčmárovi desať zlatých. Tento rozsudok už bol nemenný, lebo nebolo nikoho, kto by sa kuchára zastal. Ale čestná a spravodlivá Naira dala kuchárovi päť zlatých, polovicu z toho, čo mal zaplatiť krčmárovi.

Keď Vinaj videl nespravodlivosť, aká vládne v tomto meste, vrátil sa nazlostенý domov k otcovi. „Čo je, syn môj, čo si taký nazlostенý?“ opýtal sa ho otec. „Spravodlivosť je nespravodlivá a spravodlivosť sa nedá nájsť,“ povedal Vinaj svojmu otcovi smutným hlasom a vyrozprával mu, s akou nespravodlivosťou sa stretol vo svete, a tiež mu hovoril o súdnom procese s rómskym dievčaťom. Otec sa s jeho slovami stotožnil a súhlasil, že spravodlivosť sa nedá nájsť a je otázne, či vôbec existuje. „Ty jediný si splnil moju úlohu, lebo si zistil, že spravodlivosť sa nedá nájsť a možno, že ani neexistuje. Tebe prenechávam celý môj majetok,“ povedal otec Vinajovi a dodal, „je už na tebe, či niečo dáš aj tvojim bratom.“ O krátky čas Radha zomrel, a tak bolo už len na Vinajovi, čo bude s majetkom, ktorý mu zanechal otec. Keďže bol spravodlivý, celý majetok predal a rozdelil ho na tri rovné diely a rovnaký diel dal každému z bratov. Tí sa však dostali do rúk falošných ľudí a o svoj podiel za krátky čas prišli. Stali sa z nich žobráci. Vinaj, ktorý sa už počas súdneho procesu zamiloval do mladej Rómky Nairy, vybral sa za ňou do mestečka Miroforos a oženil sa s ňou. Peniaze investoval do obchodu a veľmi sa mu darilo. Zamestnal aj kuchára, ktorý sa na súde zastal Nairy. Vinaj so svojou ženou mali päť detí a žili šťastne, čestne a snažili sa byť ku každému spravodliví. Ale Vinajovi stále vrtala v hlave otázka. Čo je spravodlivosť? A či vôbec existuje? Na túto otázku Vinaj, ak nezomrel, hľadá odpoveď dodnes.

* * *

Dživelas jekhvar jekh phuro, phivlo murš o Radhas, sas ves trin čhave. Sas sastozoralo the udžando bučakro the handlaris. E romňi leske muľa čirla, sar leskre čhave sas mek ciknore. U avka pašal peskri naloki buči sas tromado te bararel avri the peskre trine čhavoren. Nasas oda loko. Diňa len the andre sikľardži, kaj te en sikľarde, kajča oda sas frima. Nekbuter les dukhalas, hoj peskre čhaven nasi-kadža ňisavake bučake the te handlinel. Palikerdones peskra pačivaľa bučake kerdža peske the pašal o barardžipen le čhavengro baro barvalipen. Sas imar phuro the bizoralo. Daralas pes, so kerena o čhave le barvalipna-ha pal leskro meriben u sar dživena. Pašal peskro handlišagos pes calo dživipen arakhelas le biphundrade jileskre manušenca the le bijekhčaćipnaha. „E luma hiňi biphundrade jileskri the bijekhčaćipnaskri. Darav pes, hoj pes mire čhave dochudena andro vasta le biphundrade jileskre the bijekhčaćipnaskre manušenge u našavena lokes o barvalipen, savo peske kerdžom u savo lenge mukava. N´ačhela lenge nič u čorisafona,“ daralas pes o Radhas. Bijal oda sojekhvar šunelas peskre čhaven, sar pes vesekedinen. „Savoro barvalipen ačhela mange, bo me som nekphureder u tumen vareso dava,“ phenelas o nekphureder čhavo o Nikhil, savo sojekhvar kamelas savoro, kajča te kerel prekal oda nakamelas nič. „Užar phraleja, kajča me som nekučeder the nezkoraleder. O barvalipen chudava me u me tumen vareso dava,“ phenelas o maškaruno o Sulabha, savo tiš kamlahas te avel kijo barvalipen lokes u ňisar pes kija oda te nathovel. O nekterneder o Vinaj sas butnakamlo čhavo le jileha prekal o jekhčaćipen. „O barvalipen peske kamlamas te ulavel jekhčaćipnaskre jekhutne kotoreha, čačeste oda avka kerela the o dad,“ phendža o Vinaj čhitune hangoha. „Hahaha!“ Asanas lestar o phrala.

O vesekedišagos maškar o phrala sas imar but the prekal o Radhas, u vašoda peske phendža, hoj medik mek dživel, dikhela so andre lende hin. O barvalipen dela oleske, ko tele thovela e buči, savi len dela. Diňa peske te vičhinel le nekphurederes čhas le Nikhil. „Šun, mročo, som imar phuro the bizoralo u nadžanav, dži kana dživava, vaš oda kamlomas te mukel miro barvalipen jekheske tumendar. Šaj les uladžomas maškar tumende jekhutne kotoreha u ulahas oda talam jekhčaćipnaskro, kajča ada te kerel nakamav, bo savoro barvalipen sar korkore manuša lokes bigodžaha našadžanas. Džanav, hoj sal nekphureder u gondofines peske, hoj tuke les kamlomas te mukel u tu pes kamlalas te bajinel pal o phrala, kajča oda talam tiš nauľahas jekhčaćipnaskro,“ phendža leske o dad. „Sar oda, nauľahas jekhčaćipnaskro?“ Se me bajindžomas pal o barvalipen, barardžomas les u bajindžomas the pal o phrala sar lengro nekphureder phral. Oda hin prekal mande jekhčaćipnaskro,“ avrivakerelas le dadeske o Nikhil. „Talam, hin tut čaćipen, mročo! U talam, hoj na. Vaš oda peske phendžom, hoj dikhava som andre tumende hin. Oda, ko mange dosikavela, hoj hino hodno mire barvalipnaske, oleske les dava. No, sal ešebno, savo hino tromado man te prevakerel!“ kijathodža o dad. „U so kamav te kerel?“ phučľa pes o Ni-

khil. „Džaha andre luma te rodel o jekhčaćipen u te les arakheha u prevakereha man, hoj oda jekhčaćipen, savo arakheha hino čaćeste o jekhčaćipen, o barvalipen ela tiro,“ diňa o dad buči le Nikhil. „Mištes, dade. Džava akor andre luma u oda jekhčaćipen arakhava u o barvalipen ela miro,“ lošanes palephendža o nekphureder čhavo o Nikhil.

O Nikhil pes kidňa andre luma. Avľa andro pašo foros u bizoralo le pindrune dromestar geľa prosto andre karčma. Sas ajso bokhalo the trušalo, hoj chalahas the savores bales u avripilahas jekh bečka lovina. Se sas pharo vaj šel the penda kili. Andre karčma peske bešľa pašal o skamind, kaj bešelas šukoro, vaj penda kilengro muršoro. Sodujđžene peske mangle peka kachňa the lovina. O kačmaris pal o sikra idejos andža le Nikhiliske peka kachňa the bari lovina u le šukoreske muršoreske, savo bešelas pašal o skamind pre aver sera le Nikhilistar aňi na jepač peka kachňa the cikňi lovina. „Ela oda duj somnakune,“ mangľa o kačmaris duj somnakune le Nikhilistar u duj somnakune the le šukorestar muršorestar. Sodujđžene počinde u mukle pes andro chaben. Kajča le Nikhiliske oda nadiňa, u avka pes privakerdža le muršoreske pal aver sera. „Maruš, no sodujđžene počindžam po duj somnakune u me chudňom vaj ajciduvar olestar, so tu. Džanes mange oda avri te vakerel?“ phučľa pes o Nikhil le muršorestar. „U tu pelal pal o čhon?“ cholaha palephendža o muršoro. „Maruš, no me na som andal kada foros,“ mangelas tele pes o Nikhil. „Na sal? Ta šun! Amaro čhibalo, savo hino vaj ajso thulo sar tu, avridiňa parančolišagos, hoj o nipi andre kada foros chudena chaben the pijiben pal oda, save hine phare. So thuleder the phareder, ajci buter chudena u so šukeder the lokeder, ajci frimeder, kajča te počinel hine tromade sarjekhaver. Ipen avka sar amen dujđžene akana. Dojekh počindža po duj somnakune u dojekh chudňa avres, tu buter, me frimeder,“ avrivakerel o muršoro le Nikhiliske. „U sar avrivakerdža o čhibalo kada peskro parančolišagos?“ phučľa pes o Nikhil. „Hoj le šukenge nakampel ajci te chal the te pijel sar le thulenge. Hin oda pal tute jekhčaćipnaskro?“ cholaha palephendža o muršoro u vakerelas dureder, „o čhibalo džanel, keci šaj chal the pijel ajso sar me? Oda hin čaćes najekhčaćipnaskro,“ agorisaliľa cholaha o muršoro. O Nikhil upral oda, so leske phendža o muršoro, bares gondolindža. „Talam nakames te phenel, hoj tu chaha the pijeha buter sar me? Se pes dikh pre peste the pre mande. Kada parančolišagos le čhibaleskro hino pal mande jekhčaćipnaskro,“ phendža o Nikhil. O muršoro pre leste dikhľa u cholatar imar naphendža aňi lav.

„Hura, arakhľom o jekhčaćipen!“ zorales vičhindža o Nikhil u le lošaňibnastar, hoj les čaćeste arakhľa aňi nadochala la kachňa u nadopiľa e lovina. Denašelaz khere pal o dad andro pačaviben, hoj savoro barvalipen ela leskro. Sar o dad dikhľa le Nikhil dural, hoj pes avka sig visarel khere, džanelas, hoj leske o barvalipen nadela, kajča avrišundža peske les. „Dade, dade, arakhľom o jekhčaćipen!“ phenel mek o phare bukengro Nikhil. „Čaćes? No u sar avridičhol oda jekhčaćipen?“ phučľa pes lestar o dad. „O čhibalo andal o nadur foros, savo hino ajso thulo sar me, avridiňa parančolišagos, hoj o nipi andre kada foros chudena o chaben the pijiben pal oda, save hine phare. So thuleder the phareder hine, oleha buter chudena u so šukeder the lokeder oleha frimeder, kajča te počinel hine tromade sarjekhaver,“ avrivakerel o Nikhil le dadeske. „U sar avrivakerdža o čhibalo peskro parančolišagos?“ phučľa pes lestar o dad. „Hoj le šukenge nakampel ajci te chal the te pijel sar le thulenge,“ avrivakerel le dadeske o Nikhil. „U hin oda pal tute jekhčaćipnaskro?“ phučľa pes lestar o dad. „He, dade. U oda hin oda jekhčaćipen, savo arakhľom,“ phendža le dadeske andro pačaviben, hoj leske akana dela savoro barvalipen. „The andre siklardži tut diňom, kaj te aves siklaro, kajča dikhav, hoj dilino ačhiľal u the ačheha. U tuke kamav te del o barvalipen? Pr´oda bister! Nič nachudehal!“ cholaha diňa te džanel peskro phendžipen o dad le Nikhiliske.

Diňa peske te vičhinel le maškarune čhas le Sulabh, saveske tiš phendža oda, so le Nikhiliske u bičhadža les andre luma te rodel o jekhčaćipen. Oda dopela avka sar o Nikhil. Andre aver foros, kaj pes o Sulabh dochudňa, sas o čhibalo učo pal o duj metri u oda avridiňa parančolišagos, hoj o nipi andre leskro foros chudena o chaben the pijiben pal oda, save hine uče. So hine učeder, oleha buter chudena u so hine cikneder, oleha frimeder – kajča te počinel hine tromade sarjekhaver. U kaj o Sulabh sas učo vaj duj metri, ta o parančolišagos le čhibaleskro iľa sar jekhčaćipnaskro u ipen avka, sar o Nikhil peske gondolindža, hoj arakhľa o jekhčaćipen. Kajča o dad leske rakindža avka, sar le Nikhiliske u le barvalipnastar les nič nadiňa. Pro agor peske o bilošano the bizoralo Radhas diňa te vičhinel le nekterneres čhas le Vinaj. The leske savoro avrivakerdža sar peskre phuredere čhavage u bičhadža les andre luma te rodel o jekhčaćipen. O Vinaj pregela but thana andre luma u pre dojekh than pes arakhehas le bijekhčaćipnaha. Sas the andro fori, kaj sas leskre phrala u o parančolišagi le čhibalengre naudžandža, bo hine bijekhčaćipnaskre. Andro

dujto foros pes arakhľa le parančolišagoha, kaj le barvalen sas bareder čaćipena sar le čoren, andre aver foros pes le sastenge šigitinelas buter, sar le nasvalenge. O Vinaj sas olestar daradutno, u avka džalas dureder te rodel o jekhčaćipen, bo pačalas, hoj hino.

Avľa andro foros Miroforos. Andre kada foros pes o nipi ča veseke dinenas u sudzinenas the vaš o cikňibena. Ipen sas o sudos la terňa romaňa čhaha Nairaha, pre savi phendža o thaneskro kačmaris, hoj leske čordža o izimos andal e zumin, u vaš oda la našči bikendža le cinavkerdenge u sas musardo. Avľa le lovendar. Pro sudos pes avľa te dikhel the o Vinaj. Kamľa te džanel, sar džala, bo džanelas, hoj o izimos andal e zumin pes nadel te čorel. O sudcas avrivichindža le prokuratoris, kaj te phenel so nalačho kerdža e čhaj. O prokuratoris kezdindža: „Andro tavibnaskro kher andre karčma pes tavelas e zumin paš e jepašphundradži blaka u pašal džalas e došali romaňi čhaj Naira. Ačhelas paš e blaka u sagalinelas e zumin ajci, medik andal late načordža o izimos. Palis la o kačmaris našči bikendža, bo sas bijo izimos, u avka sas musardo u avľa le lovendar. Vaš oda, baropačivalo sudona, mangav, kaj kaja čhaj te avel udžandži došalake u kaj te avel tromadži o musariben le kačmariske te počinel andro učipen deš somnakune,“ agorisaliľa peskro vakeriben o prokuratoris. O sudcas pes visardža kije terňa romaňi čhaj u phenel: „Hin tut lav. So kamaľalas te phenel pro peskro bidošaliben?“ E Naira ačhelas anglo sudcas u pal o sikra idejos avricirdňa telal peskri džindžardži rokľa duj cikne gonore. Andre jekh sas gulardo u andro dujto lon. E čhaj pašegela kijo prokuratoris u pro skamind, pal savo bešelaz leske avričhidža sikra le gulardestar u sikra le lonestar. Avka kerdža the anglal o sudcas. Pro sudoskro skamind tiš avričhidža sikra gulardestar the lonestar. Upreačhiľa pre peskro than anglo sudcas. „Baropačivalo prokuratorina, tumaro pačivudžandžipen! Pre tumare skaminda tumenge avričhidžom pal tumari čači sera sikra gulardo u pal tumari balogno sera sikra lon. Kamav tumen sodujen pačivales te mangel, kaj te len pre čhib le gulardestar u te phenen, hoj hino gulo, u palis te len pre čhib le lonestar u tiš te phenen, hoj hino london,“ agorisaliľa pekro vakerinben e Naira u o prkuratoris the o sudcas kerde avka, sar len mangľa. Sodujđžene phende, hoj o gulardo hino gulo u o lon london. „U akana, baropačivalo rajeja prokuratorina, tumaro pačivudžandžipen u savore tumen kadaž ačhune, zunaven te čorel le gulardoneske leskro gulipen u le loneske leskro londžipen!“ phendža e terňa čhaj. Andro sudoskro kher ačhiľa mulano čhitiben. Le Vinajiske o vakeriben la terňa čakro sas pre kedva u lošanelas pes olestar, hoj čaćeste ela biphandľi.

„O izimos andal e zumin pes nadel te čorel avka sar o gulipen the londžipen,“ diňa pes anglal andro sudoskro kher. O prokuratoris the o sudcas peske akor godžarde, hoj la romaňa čha hin čaćipen, kajča lakro bipandľipen našči domukle, bo sodujđžene sas anglal počimen le kačmaristar. „Ta oda imar but!“ vičhidža zorales o sudcas u demadža peskre sudoskreha čokanociha pal o skamind. „Amen sam adaj olestar, kaj te phenas, so pes del te čorel u so na! Tut, hoj asahas le sudostar peskre keribnaha le gulardeha le loneha dav tromadžipen te počinel duj somnakune!“ phendža o sudcas, banges dikhľa pre Naira u vakerelas dureder, „u vaš oda, hoj čordžal o izimos andal e zumin le kačmariske tut udžanav došalake u parančolinav tuke o musariben deš somnakune le kačmariske te počinel dži trin dživesa, avres tut thovava andre bertenal!“ O sudcas agorisaliľa peskro vakeriben, sar andre oda pes diňa anglal pale o hangos. „O izimos pes na del te čorel!“ avriavľa maškar o nipi o tavibnošis, savo e zumin tavelas. „Me tava vas oja zumin u sas bijo izimos vaš oda, bo o kačmaris, oda

kijapesteispidno o love, man nadiňa ajci lon the izimna drabi keci kampelas. E čhaj nane došali!“ avriphendža o tavibnošis. Le sudcaske n´ačhiľa nič aver, ča la čha te biphandel u te phagerel lakro mariben. Kajča o jekhčaćipen sas pale bijekhčaćipnaskro. Akanakes kijo tavibnošis. O kačmaris oda čhidža pro tavibnošis, hoj o lon the izimna drabi les sas but, kajča e zumin nalondžardža the na izimňardža le drabenca u o sudcas le tavibnošis udžandža došaleske, vaš soske sas tromado te počinel le kačmariske deš somnakune. Kada parančolišagos imar sas bičerindo, bo nasas nič, ko vaš o tavibnošis pes ačhadžahas. Kajča e pačivali the jekhčaćipnaskri Naira diňa le tavibnošis pandž somnakune, jepaš olestar, so kamľa te počinel le kačmariske.

Sar o Vinaj dikhľa o bijekhčaćipen, savo zoraľarel andre kada foros, visardža pes cholamen khere kijo dad. „So hin, mročho, so sal ajso cholamen?“ phučľa pes lestar o dad. „O jekhčaćipen hino bijekhčaćipnaskro u o jekhčaćipen pes nadel te arakhel,“ phendža o Vinaj peskre dadeske bilošane hangoha u avrivakerdža leske, save bijekhčaćipnaha pes arakhľa andre luma, the leske vakerelas pal sudos la romaňa čhaha. O dad pes leskre lavenca jekhetaňardža u diňa leske čaćipen, hoj o jekhčaćipen pes nadel te arakhel u hin phučlo, či čaćeste hino. „Tu jekh thodžal tele miri buči, bo avľal pr´oda, hoj o jekhčaćipen pes nadel te arakhel u talam, hoj aňi nane. Tuke mukav savoro miro barvalipen,“ phendža o dad le Vinajiske u kijathodža, „imar hin pre tute, či vareso deha the tire phralen.“ Pal o sikra idejos o Radhas muľa, u avka imar sas ča pro Vinaj, so ela le barvalipnaha, savo leske mukľa o dad. Hoj sas jekhčaćipnaskro, savoro barvalipen bikendža u o love uladža pro trin sarjekhaver kotora u sarjekhaver kotor diňa dojekhes le phralendar. Kajča ola pes dochudne andro vasta le biphundrade jileskre manušenge u peskro kotor pal o sikra idejos našade. Ačhile lendar bare čore manuša. O Vinaj, savo pes imar prekal o sudos zakamľa andre romaňi čhaj Naira, kidňa pes pal late andro forocis Miroforos u iľa la romňake. O love thodža andro handľišagos u bares leske džalas. Iľa andre buči the le tavibnošis, savo pro sudos pes z´ačhiľa vaš e Naira. Le Vinaj peskra romňaha sas pandž čhave u dživnas bachtales, pačivales u sas kija dojekh jekhčaćipnaskre. Kajča le Vinajiske sojekhvar marelaz andro šero phučiben. So´da hin o jekhčaćipen. U či čaćeste hino? Pre kada phučiben o Vinaj, te namuľa, rodel o palephendžipen dži adadžives.

Napisal a preložil: Igor Dužda

Štúdium ju prinútilo za seba zabojovať. Teraz sa snaží byť príkladom rómskym deťom

Bronislava Čeriová z Veľkého Krtíša sa po skončení Strednej pedagogickej a sociálnej akadémie v Lučenci rozhodla pokračovať v štúdiu sociálnej práce na vysokej škole. V rodine nemali peňazí nazvyš, preto sa zamestnala a študovala externe. Dnes je terénnou sociálnou pracovníčkou na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny vo Veľkom Krtíši, a zároveň pomáha ako mentorka Rómskeho vzdelávacieho fondu (REF – Roma Education Fund) mladým Rómom na ich ceste k vzdelaniu.

Prečo ste sa zapojili do mentorského programu Rómskeho vzdelávacieho fondu?

Popri mojej terénnej sociálnej práci vnímam veľký problém v tom, že rómske deti nechcú študovať alebo to nepovažujú za dôležitú súčasť svojho života. Skôr sa sústreďujú na iné aktivity, často sa rozhodnú odísť z rodinného prostredia vo veľmi skorom veku. Dievčatá sa skôr vydávajú alebo žijú v partnerstve. Ich budúcnosť nie je predurčená na rast pomocou vzdelávania. Keď som sa dopyčovala o tomto programe, povedala som si, že to určite vyskúšam, pretože by som túto vec chcela zmeniť. Hlavne rómske deti potrebujú v dnešnej dobe vzdelanie. Musia pochopiť, že pokiaľ nebudú robiť niečo so svojimi životmi a nebudú na tom pracovať už v mladosti, ich budúcnosť nebude o nič lepšia, ako u ich rodičov. Práve z tohto dôvodu som sa rozhodla stať sa súčasťou mentorského programu.

Mali ste skúsenosti s mentorstvom?

S mentorovaním som nikdy predtým nemala skúsenosť, moja prvá práca v sociálnej oblasti je na úrade práce, predtým som pracovala v obchode. Teraz chodím na návštevy do rodín, spolupracujem s rôznymi ľuďmi. Ako mentorka pracujem od decembra 2018.

Komu pomáhate na ceste za vzdelaním?

Mentorujem troch chlapcov. Marek pôjde od septembra na strednú školu. Naším úspechom je, že sa mu podarilo dostať na zdravotnícku školu, čo bolo aj jeho cieľom. Hneď na začiatku našich stretnutí sa mi zveril, že je to jeho cieľ a veľmi by ho chcel dosiahnuť. Počas polroka sme robili všetko preto, aby sa mu splnil. Druhý chlapec, Jakub, si na začiatku málo veril a považoval sa za nešikovného. Počas našich stretnutí sa

mnoho obrátilo k lepšiemu a Jakub je teraz sebavedomý a viac si dôveruje. Dokonca sa mu podarilo dostať na obchodnú akadémiu, pričom pôvodne chcel študovať len učňovskú školu. Čiže výsledky sú veľmi úžasné. Leonard bude od septembra deviatkom v základnej škole. Nakoľko je dosť introvertný, chcem dosiahnuť, aby sa viac zocelil, aby bol sebavedomejší, čo sa nám postupnými krokmi aj darí a verím tomu, že to bude stále lepšie.

Dosiahli ste pekné výsledky. Ako chlapcov motivujete?

Naše aktivity sú prevažne skupinové. Pri individuálnej práci sa chlapci nechceli otvoriť, povedať svoj názor. Všimla som si, že pôsobia uvoľnenejšie v skupine a lepšie sa zapájajú. Naše aktivity sú prevažne o tom, aby sa deti dokázali pozrieť do svojho vnútra, vždy som chcela dosiahnuť to, aby lepšie spoznali seba. Pokiaľ poznáme seba, poznáme lepšie aj druhých, vieme čo chceme, kam sa chceme v živote dostať. Bavia ich rôzne pohybové činnosti, pri ktorých môžu aj logicky uvažovať. Myslím si, že práve toto ich posúva vpred.

Ako vnímajú túto prácu rodiny žiakov?

Myslím, že veľmi pozitívne. Mám aj takú skúsenosť, že ma oslovila suseda jedného z mentorovaných, či by som nemohla prijať ešte aj jej vnuka. Bola to pre mňa úžasná spätná väzba, že asi sa o mojej práci hovorí. Rodičia sami vidia na svojich deťoch, že sa snažia a že chcú v živote dokázať viac. Veľmi by som chcela, aby sa Marek s Jakubom udržali v štúdiu, nakoľko ich čaká prestup zo základnej na stredné školy. Môj cieľ s Leonardom je taký, aby sa dostal na dobrú strednú školu, keďže bude deviatka a budú ho čakať ťažké študijné skúšky.

V čom konkrétne je mentoring nápo-mocný?

Mladí vedia, že je tu niekto, kto stojí pri nich a pomôže im vidieť veci inak. Nie je to len o tom, že ich doučí niečo, čomu nerozumejú, ale hlavne, že stojí pri nich, podporí ich a povzbudí, môžu sa mu zdôveriť. Pomáha im, že je tu niekto, kto ich pochváli a ocení za to, čo sa im podarilo. Deti z menej podnetného prostredia to potrebujú, lebo to často nepočujú ani doma, a možno

aj v škole sú zaškatuľkovaní a nie je im venovaná tolká pozornosť a pochvala. Občas sa tieto deti stotožnia s tým, že „ja som proste taký“, a tam to končí.

Čím program mentoringu obohatil vás?

Dal mi veľa z emocionálneho a osobného hladiska. Môžem vidieť, ako sa niekto teší zo svojich úspechov, pričom ja sa nevnímam ako osoba, vďaka ktorej je úspešný. Sto percent úspechu je v nich a ich osobnostiach, ja som len tá, ktorá im pomohla uvidieť, že sami dokážu aj viac. Práve tento pocit ma robí šťastnou.

Stretli ste sa s tým, že spoločnosť už nevníma vzdelaného Róma ako Róma?

Skúsenosti typu, že toto asi nie je Rómka, keďže je vzdelaná, som mala nielen od Nerómov, ale aj od Rómov. Ako príklad uvediem príhodu z vysokej školy. Celý čas som kolegom pripadala akási exotická a raz to spolužiačky nevydržali a opýtali sa ma, či som z Mexika. Strašne som sa rozosmiala a povedala som im: „Dievčatá, aká Mexičanka, ja som Rómka!“ Je to predsudok, že akonáhle je niekto pekný, čistý, vzdelaný a inteligentný, tak to nemôže byť Róm. Od samotných Rómov sú tie reakcie niekedy až zarážajúce, akoby nepriali takým ľuďom ako som ja, pretože povedia, že som namyslená.

ich dôveru, pretože som cudzí človek, nie domáci, aj keď som Róm. Je tam aj trošku iný dialekt rómčiny. Myslím si, že keď to zhodnotím po prvom roku, bude tam posun. Tie deti začínajú vidieť, že niekto im chce pomôcť a chce pre nich lepšiu budúcnosť. Časť rodičov nemá stredoškolské vzdelanie a sami vidia, aké ťažké je nájsť si prácu, mnohokrát sú nezamestnaní. Pamätám si rozhovor, keď sa otec z komunity snažil nájsť si zamestnanie v stavebnej oblasti, ale mal to ťažké práve kvôli tomu, že nemal výučný list a nedokončil školu.

Verím, že naši zverenci vidia zmysel vo vzdelávaní. Aj keď teraz neboli tie známky vynikajúce, pretože to obdobie je príliš krátke, aby nastala nejaká zmena. Vidím, že potrebujeme dlhodobo pracovať aj s rodičmi, aj so školou. Škola je veľmi dôležitá.

V tomto projekte nevidím motivačný prvok pre rodičov. Na začiatku som motivačný prvok ja ako osoba, mentor. Ale v mnohých prípadoch, keď sme robili mentoring bolo dôležité, že rodičia, ktorí mali deti v projekte, získali aj nejaký benefit. To znamená, že buď vedeli zaplatiť školné, výdavky na cestovné, školské pomôcky. Ako kľúčové vidím hľadanie zdrojov, aby rodičia v určitom momente nepovedali, že majú zvýšené výdavky z toho, že chceme, aby šiel do školy.

Aká bola vaša vlastná cesta za vzdelaním?

Na Strednej pedagogickej a sociálnej akadémii v Lučenci som vyštudovala odbor sociálno-výchovný pracovník. Po ukončení strednej školy som vedela, že určite chcem študovať odbor, kde sa bude pomáhať ľuďom a vybrala som si sociálnu prácu. Som z rodiny, ktorá nikdy nemala veľa peňazí, tak som sa potrebovala zamestnať. Našla som si prácu ako predavačka v Lidlí. Popri práci som externe študovala vysokú školu, čo bola obrovská drina. Nemôžem povedať, že by som niečo mala len tak nezaslúžene, pretože všetko, aj v tej škole, som si musela vydrieť a ako Rómka som musela ukázať viac. Vždy.

Cítim aj sama na sebe, že ma to prinútilo v živote bojovať. Práve preto chcem, aby aj moji žiaci bojovali, pretože viem, že v živote to nebudú mať také ľahké ako iné deti, ktoré majú priamejšiu cestu. Ja som musela bojovať a dobojovala som aj vďaka nadácii Roma Education Fund, keďže som bola ich štipendistka. Veľmi im za to ďakujem. Rozhodla som sa študovať aj magisterské štúdium, keďže som cítila, že pokiaľ nepôjdem, tak v živote nebudem mať tolko príležitostí. Snažím sa byť aj ostatným rómskym deťom príkladom práve tým, že som šla študovať a dotiahla som to do konca.

Vzdelanie je kľúč k budúcnosti

Rastislav Zubaj zažil ako študent vysokej školy rok a pol mentoringu, a tak sa po jej skončení prirodzene začal venovať rovesníkom a deťom v osade. Jeho tútorom počas štúdia bol gréckokatolícky kňaz, ktorý sa venoval pastorizácii Rómov. Rastislav odovzdáva svoje dlhoročné mentorské skúsenosti deťom v projekte Nadácie Rómsky vzdelávací fond.

Kedy ste s mentoringom začali?

Bolo to v roku 2007, keď som dostal ponuku od jednej neziskovej organizácie. Tam som vlastne prvýkrát začal pracovať ako mentor. Urobili sme nábor detí, talentové skúšky a začali s mentorským programom. Začal som sa učiť aj ja. Videl som, že to nie je nejaká ľahká činnosť, nie je to len také hrajkanie sa. Práca mentora nie je automatická, prax získate po niekoľkých rokoch. Prišiel som na to, že ako mentor nemôžem pracovať len s dieťaťom, potrebná bola aj pomoc rodičov. Do mentoringu musí byť zapojená prakticky celá rodina.

Pôsobil som v Jarovniciach, teraz je to najväčšia osada v strednej Európe. Tam sme začali robiť so stovkou detí a ich rodinami. Robil som lokálneho koordinátora.

Mali sme pracovnú skupinu piatich mentorov a piatich lektorov pedagógov, ktorí sa venovali deťom a rozvíjali ich talent. My, mentori, sme mali pravidelné týždenné návštevy v rodinách starších žiakov základnej školy, čiže sme sa venovali aj pedagogickej činnosti, doučovaniu a komunikácii so školou, ponúkaním možností, ako si dokončiť vzdelanie. Išlo nám o to, aby v praxi neskončili len na základnej škole a ukončenej povinnej školskej dochádzke, ale vybrali si dobrú strednú školu, ktorá by potom bola dôležitá pri uplatnení sa v budúcnosti. Vzdelanie je kľúč k budúcnosti.

Dlhoročné skúsenosti mentora teraz ponúkate deťom v rámci Nadácie Rómsky vzdelávací fond.

Pre Nadáciu Rómsky vzdelávací fond pracujem na pozícii mentora od decembra 2018. Moja lokalita je Humenné a Podskalka. Vybrali sme deti zhruba vo veku trinásť rokov, sú to ôsmaci na základnej škole. Na začiatku bol výber ťažký, pretože v tejto lokalite dosť veľká časť detí navštevuje špeciálnu základnú školu. Mám troch chlapcov. Navštevujem ich rodiny, komunikujem so školou. Zo začiatku bolo trochu ťažšie získať

Skúste zhodnotiť posun chlapcov za polrok. Kde ich vidíte po ukončení projektu?

Po polroku práce s deťmi je príliš skoro hodnotiť, lebo tie výsledky nie sú až také super. Keď som s nimi začal pracovať, priemer znáмок bol dostatočný, teda na štvorku. Na konci školského roka sú z nich trojkári. Zmenu vidím v tom, že chlapci začínajú uvažovať o strednej škole aj napriek tomu, že v ich okolí je málo rovesníkov, ktorí strednú školu dokončili. Stredoškooláci sú aj na Podskalke, čomu sa osobne teším. Odkedy sa začal mentorský program, ozvalo sa nám mnoho stredoškoolákov, že by sa chceli zapojiť do programu. Mojm cieľom je, aby chlapci úspešne ukončili deviaty ročník a nastúpili na strednú školu. Či už to bude v rámci okresu Humenné alebo inde, majú na výber. Aj rodičia týchto detí sa často vedia uplatniť v oblasti stavebníctva, kde je postačujúce učňovské vzdelanie. Je škoda, že projekt končí v roku 2021, pretože moji zverenci budú v prvom ročníku na strednej a neviem, čo bude ďalej. Obávam sa, že ak nebudem s nimi ako mentor pracovať a pôsobiť na nich, mať možnosť návštev, tak sa ochota vzdelávať alebo motivácia bude postupne vytrácať.

Mentorovanie mu pomáha stať sa lepším človekom

V škole nemal dobré študijné výsledky ani správanie, no rozhodol sa pre zmenu. Vylepšil si známky aj správanie, úspešne ukončil gymnázium. Nemal však pri sebe človeka, ktorý by ho v tomto smere podporil už skôr. Pre zmenu sa rozhodol sám. Vadim Sendrei z Kokavy nad Rimavicou chce ako mentor pomôcť mladým v jeho obci ku zmene.

Ako sa zmenil váš postoj k vzdelávaniu?

V mladšom veku, na základnej škole, som bol dosť slabým žiakom. Mal som slabé študijné výsledky, nebol som dobrý v športe a mal som problém aj pri nadväzovaní kontaktov, vo vzťahoch. Bolo to veľké negatívum. Sám som sa v tom čase rozhodol, že to chcem zmeniť. Povedal som si, prečo by som nemohol mať aj ja lepšie výsledky, keď to dokázali iní. Keď môžu mať moji spolužiaci lepšie známky, tak ich chcem mať aj ja. Začal som chcieť a to odštartovalo moju zmenu. Začiatky boli veľmi ťažké. Tak to býva všade. Postupom času som bol vyťahol tak, že na konci deviatego ročníka som bol vyznamenaný. Správanie som si vytiahol na jednotku. Zlepšili sa mi medziľudské vzťahy, mal som viac kamarátov, veľa kamarátiek a začal som byť spokojný sám so sebou, lebo som vedel, že som urobil dobrú vec. Neskôr som si povedal, že chcem pomôcť tým mladým, ktorí sú v podobnej situácii. A mentorovanie je tým nástrojom na zmenu.

Mali ste predtým nejaké skúsenosti s mentoringom?

V minulosti som o tom veľa nevedel, ani som sa veľmi o mentoring nezaujímal. Dupočul som sa o ňom od mojej kolegyne Mariany Pehelovej, ktorá pôsobí tiež ako mentorka. Ona mi objasnila, čo to vlastne je. Nadchlo ma to. Hneď som sa chcel stať mentorom, pretože som vždy v podvedomí cítil, že mojou úlohou je pomôcť niekomu k lepším študijným výsledkom.

Predstavte nám vaše deti.

Mám na starosti tri deti z Kokavy nad Rimavicou. Chlapec sa volá Peter, dievčatá Marcela a Lenka. Na začiatku som u nich potreboval vyvolať pocit, že môžem byť ich vzor. Nemohol som si dovoliť len tak prísť a prezentovať im svoje učenie, akoby som bol niekto iný. Mal som šťastie, že moje deti majú zo mňa dobrý pocit. Všetci ma poznajú a vedia, čo som dokázal, a tak bolo ľahšie povedať im svoj príbeh. Ja sám som im ukázal, že zmeniť sa je možné, že to chce naozaj len snahu. Mojm cieľom bolo motivovať ich. Motivácia je v tomto kľúčová, lebo iba oni sa môžu rozhodnúť, či to chcú alebo nechcú.

Peter si za cieľ zvolil Stredné odborné učilište drevárske v Poltári. Priznám sa, že keď si zvolil takúto cestu, povedal som, že má na viac, ako chodiť na drevársku školu. Peter svoje rozhodnutie nezmenil a ja som to rešpektoval. Povedal som si: fajn, je to tvoje rozhodnutie a keď to tak cítiš, je to v poriadku. Ja ťa v tom veľmi rád podporím. A tak, keďže na tú školu netreba až také dobré výsledky, rozhodol som sa absolvovať s ním prvý pravopisný diktát. Podľa mňa sú to veci, ktoré musí človek v tomto svete vedieť. Je jedno, či chodí na drevárske učilište alebo pôjde niekde ďalej. Písať a počítať proste musí vedieť. Petrovou záľubou je stolný te-

nis. Je to šport, pri ktorom sa síce veľa nenabehá, ale dá sa pri ňom rozvinúť trpezlivosť a je tam cítiť obrovskú vášeň. A to je kľúčové v týchto veciach.

Lenka sa rozhodla pre štúdium sociálno-výchovného pracovníka na strednej škole v Hnúšti. Jej rodičia sú veľmi vďační za možnosť, ktorú im poskytol Rómsky vzdelávací fond v Prešove. Keď som prišiel na prvé stretnutie k nim domov, boli veľmi potešení z toho, že som ju dostal ako mentor práve ja. Musím uznať, že celá spolupráca zo strany rodiny bola výborná. Najväčší problém mala Lenka s matematikou, všetky ostatné predmety jej išli celkom dobre. Teraz sa bavíme o násobení, zlomkoch. Ja si myslím, že v deviatom ročníku by už takéto problémy byť nemali. Lenka sa v matematike posunula o niekoľko levelov vyššie. Keďže sa venujem behaniu, čo je pre mňa relax, podarilo sa mi Lenku nahovoriť na behanie. Už sú to tri mesiace a je úžasné, aké pokroky urobila pri behaní, aké má pocity.

Marcelka je žiačkou ôsmeho ročníka. Riešili sme spolu veľa problémov. Stalo sa, že Marcelka nám zo školy odišla počas vyučovania, vyrušovala, správala sa vulgárne. Trochu som jej pohrozil, že ak nezmení svoje správanie, môže prísť o stipendium. Prešlo niekoľko mesiacov a jej správanie sa zlepšilo tak, že už nevyrušuje na hodinách, už neuteká zo školy. Snaží sa na hodinách pracovať, je tam vidno snahu, no veľmi sa jej predmety opraviť nepodarilo, pretože doma tá snaha nie je. Absolvujeme spolu prechádzky, pri ktorých veľa komunikujeme a snažím sa motivovať ju.

Čo bude ďalej?

Chcem sa poďakovať REF Slovensko, že mi umožnili stať sa mentorom v ich projekte. Mám obrovské ciele. Mentorovanie mi pomáha stať sa lepším človekom. Deti môžem rozvíjať nielen pri doučovaní, vediem ich aj k športu. Môžem ich naučiť väčšej pokore, vďačnosti k životu. Pretože áno, tie deti majú slabšie sociálne zázemie. Nemajú také možnosti, aké majú druhé deti. Ale ráno otvoria oči a postavia sa na vlastné nohy. Majú možnosť sa ísť umyť, pretože všetkým mojim žiakom voda tečie. Majú možnosť sa obliecť, najesť. Ale hlavne majú možnosť niečo dokázať. To všetko sú veci, za ktoré by mal byť každý vďačný a ja sa snažím, aby to naozaj pochopili.

V obci ho akceptujú

Radoslav Gunár pochádza z obce Blatné Remety. Je pracovníkom komunitného centra. V občianskom združení sa venuje mládeži, chodia na turistiku a spoznávajú svoj región.

„Mentorujem troch žiakov a robím s nimi rôzne aktivity – skupinové aj individuálne, doučujeme sa. Chodíme do prírody, hráme futbal, tenis. Čo sa týka komunikácie s rodičmi a so žiakom, som osobnosť, ktorú v obci akceptujú. Chlapci sú šikovní. Som rád, že ich mám, že ich môžem mentorovať a teším sa s nimi, lebo vidím, že napredujú.“

Poznám týchto žiakov a viem, kto na čo má. Mirko je veľmi šikovný žiak, v budúcnosti by chcel robiť v colnej správe. Má na to. Daniel je v pestúnskej rodine. Vieme, že po oseemnástke pestúnstvo skončí a chcel by sa v živote uplatniť. Je šikovný, učí sa vie, a tak by som chcel, aby mal do života perspektívu. Dúfam, že sa aj tretí žiak Martinko uchyťí, lebo vidí, že v živote potrebuje vzdelanie.

Daniel a Martin sú na strednej škole, vybrali si odbor agropodnikateľ. Zaujímajú sa o zvieratá, o prostredie, majú radi srnky v lese, psíkov, mačky. Práve to sa v agropodnikateľstve vyučuje, aj ja mám tento odbor vyštudovaný. Mentorovaným žiakom dá tá škola veľa, lebo v našej obci, v našom regióne je veľmi málo ľudí, ktorí majú maturitné odbory, a preto sa naši Rómovia nemôžu dostať nikde do práce, lebo nemajú vzdelanie. Vzdelanostná úroveň v našom regióne je veľmi nízka. Myslím, že keď budú mať žiaci dobré vzdelanie, chytia aj dobrú prácu a rodičia budú spokojní so svojimi deťmi.“

Rómske deti sú nadané a majú vlastné ciele

Študoval na vojenskej škole a jeho snom bolo stať sa profesionálnym vojakom. V Ozbrojených silách SR pôsobil sedemnást rokov, za ten čas bol v mierovej misii, ale aj v bojovej misii v Afganistane. Ako veliteľ družstva riadil, motivoval a viedol pätnásť vojakov. Dnes je výsluhovým dôchodcom a v Trhovišti pracuje ako koordinátor Miestnej občianskej poriadkovej služby (MOPS) a ako mentor sa zapojil do projektu Nadácie Rómsky vzdelávací fond. „Mentoring si nepredstavujem iba ako prípravu žiakov na stredné školy a doučovanie na základných školách. Chcel by som byť aj ich priateľ, aby sa nezapájali do skupín, kde sa požívajú omamné látky, alkohol a podobne,“ hovorí Miroslav Demeter.

Podľa jeho slov sú rómske deti nadané, šikovné a tiež majú svoje ciele, ktoré si chcú splniť. V decembri 2018 začal mentorovať tri dievčatá z Trhovišta, dve deviatačky a jednu ôsmačku. A prečo si ako mentor vybral dievčatá, keď vo svojej profesii riadil najmä mužov? „Dôvodom je to, že mám dve dcéry. Keď robím stretnutia s mojimi žiakmi, takisto robím stretnutia aj s mojimi dcérami, pretože si myslím, že je to dosť dobrá motivácia pre mentorované dievčatá. Je dobré, keď sa budú poznať aj s mojimi dcérami, aby si navzájom pomáhali,“ hovorí Miroslav Demeter, ktorý má dve dcéry, 14-ročnú a 9-ročnú.

Dievčatá mentoruje väčšinou samostatne, no majú aj skupinové aktivity. „Porozprávame o situácii na Slovensku, o tom, čo očakávajú od života, o vzdelaní, aké je dôležité uplatnenie sa na trhu práce. Taktiež ich motivujem k tomu, aby sa nezapájali do takých partií, kde je alkohol alebo iné omamné látky,“ upozorňuje.

Po vyše polročnej práci mentora sú dievčatá menej hanblivé a viacej si veria. „Myslím si, že aj cítia, že majú nejakú blízku osobu, ktorá ich vie viesť tým správnym smerom, aby nestrácali nádej a motiváciu. Stalo sa, že sa niekedy sťažujú aj na prístup učiteľov. Ja ich nechcem odradiť od učenia. Musia pozeráť na to, že na strednej škole to bude zase iné a začnú odznova.“

Prístup učiteľov k rómskym žiakom je podľa jeho slov trochu iný. Zistil, že prístup pedagógov v základnej škole je iný k rómskym deťom, ako nerómskym. „Tým pádom šikovné rómske deti strácajú motiváciu a chuť do učenia. Kradnú sa im ich sny a ciele. Deti si myslia, že sú potom nedosiahnuteľné. Preto by som ich chcel motivovať a poukazať, že majú na to, že sú šikovné a pomáhajú im,“ spresnil.

Posun v známkach u mentorovaných dievčat nebolo vidieť, no veciam, ktorým predtým nerozumeli začali rozumieť a už im to hravo išlo. Dve dievčatá nastúpili na Strednú odbornú školu obchodu a služieb, kde úspešne zvládli skúšky. Jedna študuje odbor vizážista, druhá študuje odbor kuchár – čašník. „Myslím si, že je to dosť dobré, pretože tá škola im dá do budúcnosti nejaké šance uspieť,“ dodal.

Text a foto: Roman Čonka, Tomáš Sivák

Vidím v nich potenciál

Marcel Šenkýr učí v Základnej škole Galaktická 9 v Košiciach, ktorú navštevujú rómski žiaci. Venuje sa hlavne výchovným predmetom – hudobnej a etickej výchove. Ako pedagóg pracuje desať rokov.

Ako mentor som začal pôsobiť až teraz v projekte Nadácie Rómsky vzdelávací fond, predtým som pôsobil ako tútor na Luníku IX. S tútorskou prácou som začal približne pred rokom, mňa a deti to naplňalo. Venovali sme sa najmä hudobným činnostiam, spievali sme slovenské aj rómske piesne, zostavovali tanečné choreografie, vystupovali sme na mikulášskych večierkoch, pri príležitosti Dňa matiek.

Stále ma to ťahalo k tomu, aby som mal s deťmi ešte bližší kontakt, aby som s nimi mohol tráviť viac času ako len raz týždenne, aj to vo väčších skupinách. Tak som radšej volil okrem tútorskej aj mentorskú prácu.

Mám pocit, že mnohé deti z Luníka IX sú častokrát po vzdelanostnej stránke zanedbávané. Zanedbávané sú aj po kultúrnej stránke. Preto som

sa začal venovať mentoringu, aby som bol s tými deťmi častejšie, aby sme mohli vymýšľať, spievať, učiť sa a chodiť do mesta, aby sme sa viac socializovali.

Venujem sa trom dievčatám vo veku štrnásť a pätnásť rokov. Volajú sa Šanela, Zuzana, Kristína a pochádzajú z Luníka IX. Sú to obyčajné dievčatá, ktoré majú rady srandu, zábavu, rady chodia do mesta, rady sa smejú. V škole nijako nevynikajú, ale vidím v nich potenciál, že by mohli dosiahnuť stredoškolské vzdelanie, možno aj vysokoškolské. Preto som sa im začal venovať a chcem, aby sme pokračovali ďalej. Dievčatá navštevujú základnú školu, v ktorej pôsobím aj ako učiteľ.

Plánujeme sa pripraviť na Súkromnú sociálnu akadémiu v Košiciach, kde by mohli študovať buď sociálneho pracovníka alebo učiteľa v materskej škole. Venujeme sa klasickému vzdelávaniu, doučujem ich matematiku, angličtinu a ostatné predmety.

Chodíme do mesta, do múzea. Rodičia sú si vedomí potreby vzdelania pre ich dcéry, preto boli tejto forme po vyučovaní veľmi naklonení a spolupracujú.

Luník IX už poznám dosť dobre, naľkoľko tam chodím už dlhšiu dobu a viem, ako tam deti zvyknú tráviť voľný čas. U mnohých z nich budúcnosť nevyzerá veľmi dobre. Mojm cieľom je, aby som tie deti proste dostal na strednú školu, aby v živote dosiahli stredoškolské vzdelanie, potom nejakú prácu, ktorá by ich nakopla a mohli by fungovať. Ďalšie generácie by potom mohli napodobňovať svojich rodičov.

SAR TE NA CHUDEL E CHRIPKA

So te keren
o manuša

ÚRAD
VEREJNÉHO
ZDRAVOTNÍCTVA
SLOVENSKEJ
REPUBLIKY

SO KAMPEL TE KEREL ...

KANA CHASAN
VAJ ČIKAZINEN
PALIS TUMENGE
THOVEN O VASTA

MA DŽAN PAŠ O MANUŠ,
SO HINO IMAR
NASVALO

MA DŽAN PRO THANA
KAJ HINE PHERDO
MANUŠA

CHAN DOSTA LAČHO
CHABEN, OVOCIJE THE
ZELENO U PIJEN DOSTA
PAŇI

MUSAJ
DOSTA TE SOVEL
U TE PAŠ'LOL

SO NAŠTI TE KEREL...

MA DEN
O VAST LE
MANUŠENGE

MA LEN O DRABA
TE EŠEBE NA
PHUČEN LE
DOKTORISTAR

MA CHASAN
MAŠKAR O MANUŠA

TE CHUD'LAN
E CHRIPKA,
AČHEN KHERE
U MA DŽAN MAŠKAR
O AVER DŽENE,
HOJ TUMENDAR
TE NA CHUDEN

TE SAN IMAR NASVALE...

PAŠ'LOŇ U PIJEN
DOSTA PAŇI

KANA CHASAN U/VAJ
ČIKAZINEN
UČHAREN O MUJ U O NAKH
PAPIROŠIKO KHOSNEHA,
PALIS LES ČHIVEN AVRI
ANDRE VEDRA VAŠ
O ŠMECI

DŽAN KI
O DOKTORIS

www.uvzsr.sk

www.euro.who.int/influenza

Preklad do rómskeho jazyka: Erika Godlová / Rómsky nový list

Tlač plagátov podporila Kancelária WHO na Slovensku, www.who.sk

ISSN 1338-3027

Rómsky nový list – nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku od roku 1993 do augusta 2008 viedla Daniela Hivešová-Šilanová, ktorá sa rozhodujúcou mierou prispela k ich udržaniu a rozvoju.
Vydavateľ: Združenie JEKHEANE-SPOLU, sídlo združenia a redakcie: Jarková 4, 080 01 Prešov, e-mail: zdruzeniejekhetane@gmail.com, www.jekhetane-spolu.net, šéfredaktor: R. Conka. Jazyková korektorka: I. Durinová.
Redakcia: R. Conka, E. Godlová, J. Gáborová Kroková, D. Obšasníková, B. Oláh, I. Durinová, P. Durinová.

Preklady do rómskeho jazyka: Erika Godlová, Stanislav Cina, M. Balog. Ilustrácie: J. Fečo, J. G. Mandel. Sadzba: Martin Hajduk. Tlač: Rotaprint Košice. Dátum vydania: 20. 12. 2019
Náklad: 3000 ks. Evidenčné číslo 375/08. Objednávky novín prijíma redakcia. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. Redakcia si vyhradzuje právo krátenia, jazykovej a stylistickej úpravy príspevkov čitateľov.
♦ Uverejnené názory sa nemusia zhodovať so stanoviskom redakcie ♦ Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.
Obnovu technologického vybavenia na vydávanie novín podporilo Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.
Za obsah projektu zodpovedá výlučne občianske združenie Jekhetane-Spolu ♦